

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UGDYMO MOKSLŲ IR SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (logopedijos) studijų programa

SPLs3-14, IV kursas

Laura Kantanavičiūtė-Kuliešienė

**LOGOPEDŲ PASIRENGIMAS IDENTIFIKUOTI IKIMOKYKLINIO
AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS PRAGMATIKOS SUTRIKIMUS**

Bakalauro studijų baigiamasis darbas

*Darbo vadovė -
lekt. dr. Daiva Kairienė*

2017

Patvirtinimas apie bakalauro studijų baigiamojo darbo savarankiškumą

Patvirtinu, kad įteikiamas bakalauro studijų baigiamasis darbas „Logopedų pasirengimas identifikuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos pragmatikos sutrikimus“ yra:

1. Atliktas savarankiškai ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose.
2. Nebuvo naudotas kitame institute / universitete Lietuvoje ir užsienyje.
3. Nėra medžiagos iš kitų autorių darbų, jeigu jie nėra nurodyti darbe.
4. Pateiktas visas panaudotos literatūros sąrašas.

Laura Kantanavičiūtė-Kuliešienė
Studento vardas pavardė

parašas

Data 2017-05-18

Turinys

Santrauka	4
Įvadas.....	5
1 skyrius. TEORINIAI IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS PRAGMATIKOS SUTRIKIMŲ IDENTIFIKAVIMO ASPEKTAI	7
1.1. Socialinės komunikacijos ir kalbos pragmatikos apibrėžtis	7
1.2. Kalbos pragmatikos sutrikimo apibrėžtis, priežastys ir požymiai	9
1.3. Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių įvairių sutrikimų, kalbos ir komunikacijos ypatumai ir sąsajos su kalbos pragmatikos sutrikimais.....	11
1.4. Kalbos pragmatikos gebėjimų raidos vertinimas.....	15
2. skyrius. LOGOPEDŲ PASIRENGIMAS IDENTIFIKUOTI IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS PRAGMATIKOS SUTRIKIMUS	19
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	19
2.2. Tyrimo dalyviai	20
2.3. Logopedų žinios, pasirengimas vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus	21
2.4. Kalbos pragmatikos sutrikimo požymių išskyrimas ir diferencijavimas skirtingų sutrikimų atvejais	27
Išvados.....	32
Literatūra	33
Summary	37
Priedai	38

Bakalauro darbo santrauka

Bakalauro darbe analizuojami vaikų kalbos pragmatikos sutrikimų apibrėžimai, priežastys, požymiai, jų raiška skirtingų sutrikimų atveju. Taikant anketinės apklausos metodą, atskleidžiamas logopedų pasirengimas apibrėžti kalbos pragmatikos sutrikimą, išskirti požymius ir vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus. Analizuojamas logopedų pasirengimas išskirti ir diferencijuoti kalbos pragmatikos sutrikimo požymius kitų sutrikimų, t.y. kalbos neišsivystymo, intelekto ir autizmo spektro, atveju bei Identifikuojami logopedų patiriami iššūkiai, vertinant ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos pragmatikos gebėjimus. Tyrime, kuris buvo atliktas 2017 m. kovo – balandžio mėnesį, dalyvavo 86 šalies logopedės, turinčios patirties vertinant ikimokyklinio amžiaus kalbos pragmatikos sutrikimų turinčius vaikus.

Mokslinės literatūros šaltinių analizė parodė, kad nėra vieno, bendrai priimtino kalbos pragmatikos apibrėžimo, nes šio sutrikimo atsiradimą lemia įvairios priežastys. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos pragmatikos gebėjimai įvairių sutrikimų atveju turi panašumų ir skirtumų. Pagrindiniu kalbos pragmatikos ir kitų kalbos sutrikimų diferenciniu skirtumu galima laikyti amžių atitinkančius kalbos gebėjimus. Atlikus anketinę apklausą, paaiškėjo, kad logopedų pasirengimas apibrėžti kalbos pragmatikos sutrikimus, išskirti pagrindinius požymius bei vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus, nėra pakankamas. Logopedai skirtingai supranta kalbos pragmatikos sutrikimų sampratą. Sutrikimą apibrėžia kaip bendravimo, kalbos vartojimo sunkumus, socialinių įgūdžių stoką ar sunkumus perduodant mintis kitam asmeniui. Apibendrinus tyrimo rezultatus, galima teigti, kad tyrime dalyvavę logopedai kalbos pragmatikos sutrikimų požymius tapatina su kitais kalbos sutrikimais (autizmo, kalbos neišsivystymu, specifiniais kalbos sutrikimais). Tai parodo, kad šalies logopedams yra sudėtinga identifikuoti ir atpažinti kalbos pragmatikos sutrikimų požymius įvairių sutrikimų atveju. Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad kalbos pragmatikos sutrikimų gebėjimų vertinimas yra apsunkintas dėl daugelio veiksnių: vertinimo instrumentų Lietuvoje nebuvimo, gerosios patirties sklaidos trūkumo. Patiriami sunkumai ir iššūkiai yra susiję ir su menkomis logopedo teorinėmis žiniomis ir patirtimi bei informacijos apie kalbos pragmatikos gebėjimų vertinimą trūkumu.

Esminiai žodžiai: logopedų pasirengimas, kalbos pragmatikos sutrikimai, kalbos pragmatikos gebėjimų vertinimas.

Ivadas

Aktualumas ir problema. Socialinė komunikacija – tai nenutrūkstantis, nesibaigiantis ir integralus tarp dviejų ir daugiau žmonių, siekiant bendro supratimo (Gudonienė, 1998). Socialinę komunikaciją galime charakterizuoti kaip kryptingus socialinių subjektų ryšius laike ir erdvėje, skirtus perduoti ir keisti socialine informacija, įvairių veiklų sujungimą į vieną procesą (Ivoškuvienė, Balčiūnaitė, 2002). Autorės teigia, kad įvairios komunikacijos funkcijos yra susijusios su įvairiais kalbos aktais, kurie identifikuojami įvairiais būdais filosofų, filologų ir lingvistų. Pasak Gružaitės, Ivoškuvienės (2000), nesusiformavusios kalbos atvejais, išoriškai identiški kalbos sutrikimai turi skirtingą lingvistinio nepakankamumo atsiradimo mechanizmą ir struktūrą. Vaikai, negalėdami / nemokėdami komunikuoti verbalinėmis ir neverbalinėmis priemonėmis, jaučiasi izoliuoti, vieniši, atstumti, negali išsakyti savo nuomonės ir užmegzti kontakto.

Užsienio šalyse socialinės komunikacijos sunkumams įvardyti vartojama kalbos pragmatikos sutrikimų (*angl.* social communication (pragmatical) disorder / pragmatical language disorder) sąvoka, tačiau Lietuvos kalbėjimo ir kalbos sutrikimų klasifikacijose¹ šis sutrikimas nėra išskiriamas. Nors vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, bendravimo ir komunikacijos ypatumai yra analizuojami įvairių autorių (Gevorgianienė, 1999; Jurevičienė, 2012; Čegytė, Kaffemanienė, 2006) Lietuvoje nėra jokių mokslinių tyrimų kalbos pragmatikos sutrikimų tema.

Ivoškuvienė (2015) pastebi, kad sudėtinga tiksliai identifikuoti ir diferencijuoti kalbos, kalbėjimo, komunikacijos sutrikimus dėl kelių priežasčių. Pirmiausia dėl to, kad sutrikimai išoriškai neatrodo skirtingi ir sudėtingi, nors kilmės priežastys yra skirtingo pobūdžio. Mokslinių tyrimų, žinių apie šį sutrikimą stoka Lietuvoje lemia ir kalbos pragmatikos sutrikimų atpažinimo / identifikavimo praktikos (sąvokos apibrėžties sutrikimų klasifikacijose, sutrikimo identifikavimo požymių, įvertinimo metodų bei instrumentų) ir sutrikimo įveikimo praktikos stoka. Vaikų kalbos pragmatikos gebėjimų vertinimas, sutrikimo identifikavimas ir atpažinimas logopedo darbe būtini, siekiant tikslingos pagalbos bei sutrikimo įveikimo.

¹ Kalbėjimo ir kalbos sutrikimų klasifikavimas pagal *Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašą* (Valstybės žinios, 2011, Nr.: 93 - 4428).

Tyrimo aktualumą apibūdina šie **probleminiai klausimai**: koks šalies logopedų pasirengimas identifikuoti kalbos pragmatikos gebėjimus ir juos vertinti? Kaip kalbos pragmatikos sutrikimo požymiai atpažįstami skirtingų sutrikimų atvejais?

Tyrimo objektas – logopedų pasirengimas identifikuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos pragmatikos sutrikimus.

Tyrimo tikslas – atskleisti logopedų pasirengimą identifikuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos pragmatikos sutrikimus.

Tikslui pasiekti iškelti šie **uždaviniai**:

1. Teorinės literatūros analizės pagrindu, atskleisti vaikų kalbos pragmatikos sutrikimų apibrėžtį, priežastis, požymius, jų raišką skirtingų sutrikimų atveju bei kalbos pragmatikos gebėjimų raidos vertinimo ypatumus.
2. Atskleisti logopedų pasirengimą apibrėžti kalbos pragmatikos sutrikimą, išskirti požymius ir vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus.
3. Atskleisti logopedų pasirengimą išskirti ir diferencijuoti kalbos pragmatikos sutrikimo požymius kitų sutrikimų, t.y. kalbos neišsivystymo, intelekto ir autizmo spektro, atveju.
4. Atskleisti logopedų gebėjimą išskirti kalbos pragmatikos sutrikimo požymius kitų sutrikimų, t.y. kalbos neišsivystymo, intelekto ir autizmo spektro, atveju.

Tyrimo metodai - mokslinės literatūros šaltinių analizė, anketinė apklausa.

Tyrimo dalyviai – 86 šalies logopedės, turinčios patirties, dirbant su kalbos pragmatikos sutrikimų turinčiais ikimokyklinio amžiaus vaikais.

Baigiamojo darbo struktūra. Baigiamąjį pedagoginį darbą sudaro: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, du skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas, priedai.

1 skyrius. TEORINIAI IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS PRAGMATIKOS SUTRIKIMŲ IDENTIFIKAVIMO ASPEKTAI

1.1. Socialinės komunikacijos ir kalbos pragmatikos apibrėžtis

Kadangi užsienio literatūroje kalbos pragmatikos ir socialinės komunikacijos sąvokos vartojamos lygiagrečiai, dažnai sinonimiškai, tikslinga apibrėžti šių sąvokas.

Socialinės komunikacijos apibrėžtis. Mokslinėje literatūroje pateikiami įvairūs komunikacijos komponentai (Harting, 2007; Hilbig, 2009; Ernst, 2002 ir kt.) ir jų sąveika, kuri yra abipusis supratimas; tikslingumas, kuris galimas išplėtotos kalbos, t.y. ženklų sistemos (artikuliacija, fonologija, sintaksė, semantika), pagalba. Socialinės komunikacijos terminas yra gan naujas terminas, atsiradęs per pastarąjį dešimtmetį. Tai nėra nauja koncepcija.

Kiti autoriai (Volkmar, Paul, Klin, Cohen, 2005) teigia, kad socialinė komunikacija geriausiai suprantama kaip žinios, supratimas, komunikacija. Autorių nuomone, socialinė komunikacija apima tris pagrindinius tyrimo laukus: kalbos, kalbėjimo ir kalbos pragmatikos. Kalba apima supratimą ir garsų tarimo, frazių, gramatinių struktūrų vartojimą ir perteikimą įvairiuose kontekstuose. Kalbėjimas suprantamas kaip ekspresyvus ir aktyvus veiksmas, tariant garsus, juos jungiant į žodžius, o žodžius – į frazes. Kalbos pragmatika suprantama kaip žodžio, kalbos funkcijų naudojimo bei paskirties sistema, kuri glaudžiai susijusi su verbaline ir neverbaline kalba, apima asmens elgesį bei bendravimą.

Kalbant apie socialinės komunikacijos sutrikimus, iškyla būtinybė aptarti socialinę tarpusavio sąveiką bei bendravimą – kaip vieną koncepciją. Mokslinių sampratų išsiaiškinimui, pirmiausia siūloma nustatyti jų giminingus bruožus ir skirtumus. *Socialinės komunikacijos* gimininga yra *socialinės sąveikos* samprata. Jos specifika ta, kad komunikacija realizuoja vieną iš pirmųjų visuomenės poreikių – informacijos cirkuliavimą.

Pasak Rosengren (2000), socialinė komunikacija yra universalus pagalbinis mechanizmas, kurio pagalba vyksta bet koks socialinės sąveikos aktas, bet kokiame socialiniame lygyje vyksta informaciniai, kryptingi ryšiai. Tubbs, Moss (1991) akcentuoja labiau tekstinę grupę (ženklus, kodus, kalbą).

Rees (1978) teigia, kad kalba kaip sistema sudaro galimybę vykdyti keletą funkcijų: 1) komunikacijos su savimi (*intra - personalinė*) – kalba naudojama mąstymui, svajojimui, įsivaizdavimui, problemų sprendimui; 2) komunikacijos su kitais (*inter - personalinė*) – kalba naudojama bendravimui, t.y. klausimų pateikimui, atsakymui į juos, prašymui ir kt.; 3) idėjų (minčių) raiškos; 4) kognityvinių funkcijų raidos skatinimo. Bates (1974) nurodo, kad *socialinė*

komunikacija vyksta įvairiomis skirtingomis formomis. Pagrindinės iš jų yra verbalinė ir neverbalinė. Verbalinės priemonės yra skirtos informacijos perdavimui, tuo tarpu neverbalinėmis apibūrinami tarpasmeniniai santykiai, o kartais papildomas žodinis pranešimas.

Adams (2005) socialinės komunikacijos sąvoką apibūrina kaip socialinę sąveiką, socialinį pažinimą, pragmatikos gebėjimus (verbalinė ir neverbalinė), receptyvosios ir išraiškingos kalbos procesą.

Kalbos pragmatikos apibrėžtis. Susidomėjimą kalbos pragmatika, t.y. kaip kalba vartojama komunikacijos kontekste atskleidžia įvairių sričių moksliniai tyrimai: lingvistikos (Sperber, Wilson, 1986), kalbos sutrikimų (McTear, Conti - Ramsden, 1992). McTear, Conti - Ramsden (1992) teigia, kad nėra vieno, bendrai priimtino kalbos pragmatikos apibrėžimo, nes ši sritis yra labai plati ir skirtingai suprantama. Bates (1974) nurodo, kad kalbos pragmatika reiškia kalbos vartojimą įvairiuose kontekstuose, tarp realių kalbėtojų ir klausytojų, realiose situacijose.

ASHA (2013) nurodo, kad kalba – simbolių / ženklų sistema, pagrįsta taisyklėmis, jungianti pagrindinius komponentus - kalbos formą, kalbos turinį ir funkciją: *kalbos turinys* - (*semantika*, t.y. sistema, nusakanti žodžių, frazių, teksto reikšmes (žodžiai derinami pagal prasmę, ne tik pagal gramatikos taisykles) priežasties - pasekmės ryšiai, daiktų apibūdinimai, žodžių daugiareikšmiškumas, minties išreiškimas, leksika; *kalbos forma* nusakoma universaliosiomis žmonių kalbos charakteristikomis (*fonetika, prozodija*); *kalbos funkcija / vartojimas* – *pragmatika* - vienas iš kalbos sistemos komponentų, kuris apima dermę tarp: kalbos vartojimo tikslo, kalbos turinio ir konteksto. Pragmatika apima tris pagrindinius bendravimo lygmenis (American Speech Language Hearing Association, 2015): kalbos vartojimas skirtingose situacijose; kalbos keitimas priklausomai nuo situacijos arba klausytojo poreikių; pokalbio ir pasakojimo taisyklių laikymasis. Įvairiose kultūrose šios taisyklės gali skirtis. *Kalbos pragmatika* reiškia kalbos vartojimą įvairiuose kontekstuose, tarp realių kalbėtojų ir klausytojų, realiose situacijose (Bates, 1974).

Apibendrinant galima teigti, kad kalbos pragmatikos ir socialinės komunikacijos sąvokos yra artimos viena kitai, nes kalbos pragmatika yra socialinės komunikacijos dalis. Kalbos pragmatika pirmiausia akcentuoja situacijos poveikio, socialinio organizavimo, interaktyvių sąveikų tyrimus. Tuo tarpu socialinė komunikacija akcentuoja abipusę komunikacijos poveikį, kurį lemia išplėtotos ženklų sistemos (artikuliacija, fonologija, sintaksė, semantika).

1.2. Kalbos pragmatikos sutrikimo apibrėžtis, požymiai ir priežastys

Kalbos pragmatikos sutrikimo apibrėžtis ir požymiai. Užsienio šalyse socialinės komunikacijos sunkumams įvardyti vartojama kalbos pragmatikos sutrikimų (*angl.* social communication disorder, pragmatical language disorder, pragmatical sematical disorders, kt.) sąvoka. Kalbos pragmatikos sutrikimai aprašomi diagnostikos ir statistikos vadove (*Diagnosis and Statistical Manual of Mental Disorders 5th edition (DSM-5)*), kuriame kalbos pragmatikos sutrikimai apibūdinami kaip verbalinės ir neverbalinės komunikacijos įgūdžių sunkumai. Pagal DSM-5², pagrindiniai socialinės komunikacijos (kalbos pragmatikos) sutrikimo požymiai yra:

- 1) *Nuolat pasireiškiantys socialinės verbalinės ir neverbalinės komunikacijos sutrikimai:*
 - socialinės komunikacinės stoka įvairiuose socialiniuose kontekstuose, siekiant dalytis informacija;
 - apsunkintas gebėjimas keisti informaciją bendraujant, kai kontekstas neatitinka klausytojo poreikių (pavyzdžiui, bendravimas klasėje skiriasi nuo bendravimo žaidžiant; bendravimas su vaikais skiriasi nuo bendravimo su suaugusiais, išvengiant formalumų);
 - pokalbio ar pasakojimo sunkumai, laikantis taisyklių (pavyzdžiui, bendraujant dialogu; gebant klausti, kai nesupranta; gebant naudoti verbalinius ir neverbalinius signalus, reguliuojančius interakciją);
 - stebimi sunkumai apibendrinant, formuluojant išvadas, kai reikia suprasti informaciją, kuri nėra aiškiai nurodoma; sunkumai suprantant perkeltinės reikšmės žodžius (pavyzdžiui, idiomos, humorą, metaforas, patarles, priežodžius), kurių reikšmė priklauso nuo konteksto.
- 2) *Sunkumai dėl efektyvios komunikacijos, socialinio dalyvavimo, socialinio bendravimo ir bendradarbiavimo, akademinių pasiekimų ar profesinės veiklos funkcinių apribojimų.*

Teoriniuose šaltiniuose išskiriami kalbos pragmatikos (socialinės komunikacijos) sutrikimų identifikavimo požymiai (Rapin, Allen, 1983; Muggleton, 1997; Bishop, Norbury, 2002; Bishop, 2000; Amercian Speech Language Hearing Asociation, 2015), kuriuos galima sugrupuoti į šias požymių grupes:

1. *ribotas klausos dėmesys:* sunku koncentruoti dėmesį klausantis; vaikai išsiskiria savo impulsyvumu ir neatidumu;
2. *kalbinės informacijos supratimo sunkumai:* istorijos, informacijos supratimas; sunkumai suvokiant tekstą; negebėjimas suprasti situacijos; dažnai nežino kalbos

² Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Edited by American Psychiatric Association. Diagnosis and Statistical Manual of Mental Disorders 5th edition (DSM - 5).

<http://dsm.psychiatryonline.org/doi/book/10.1176/appi.books.9780890425596>

reikšmių;

3. *amžių atitinkantys kalbos gebėjimai*: sakinio konstrukcijos, sudėtingumas, žodžių struktūros išlaikymas atitinka amžiaus normas; vaikai aiškiai taria žodžius, vartoja gramatiškai taisyklingus sakinius;
4. *kalbos sutrikimas, žemesnio lygmens ekspresyvosios kalbos gebėjimai*: sulėtėjusi kalbos raida; istorijos pasakojamos nenuosekliai; silpni ekspresyvosios kalbos gebėjimai; verbaliniai gebėjimai yra žemi;
5. *kitoks kalbos mokymosi stilius*: svarbiau įsiminti žodžius, nei sužinoti atskirų žodžių prasmę;
6. *konkreti, situacinė kalba*: gerai jaučiasi, kai kalbama apie nuotraukas, paveikslėlius ar paveikslėlių seriją, tačiau dažniausiai jie pateikia tik plikus faktus; atkreipia dėmesį į paveikslėlyje pavaizduotas detales, nesusijusias su pagrindine mintimi; retai turi sunkumų su dydžio, formos, spalvos sąvokomis;
7. *perkeltinės prasmės suvokimo sunkumai ir empatijos trūkumas*: tiesioginis anekdotų, posakių, metaforų, sarkazmo supratimas; negeba apibūdinti žmonių, pavaizduotų paveikslėlyje, minčių, ketinimų, bet gali numatyti ateities įvykius; sunkumai, matyti pasaulį kitų žmonių akimis, suprasti, kad žmonės gali galvoti kitaip negu jie; sudėtinga veikti naujose situacijose ar veiklose;
8. *vaizduotės trūkumai ir riboti kūrybiniai žaidimai*: vaikai dažnai yra mažiau kūrybingi, dėl perkeltinių prasmų nesupratimo; mėgsta chaotiškai keisti žaidimus arba priešingai, vis žaisti su tuo pačiu; jiems įdomiau žaisti su realiais daiktais, pvz. vandeniu, elektroniniais žaislais; vaikai vėlai atranda piešimo įgūdžius;
9. *dalyvavimo pokalbyje sunkumai*: kalbėjimo taisyklių nesilaikymas; negebėjimas palaikyti pokalbio; negebėjimas parinkti tinkamų žodžių, atitinkančių pokalbio temą; pokalbio metu pasakomi nelogiški ar nesusiję dalykai su pokalbio tema; geba lengvai atsiriboti nuo triukšmo kambaryje ar klasėje, įsiterpti į pokalbį, kuris visiškai su jais nesusijęs; padidėjęs nerimas; vaikas gali nesuprasti, kam skirtas jo pokalbio partneris; pateikia keistus atsakymus į klausimus; pakeičia pokalbio temą, nuolat kalba, neleidamas įsiterpti savo partneriui;
10. *socialinio bendravimo ir sąveikos inicijavimo, palaikymo sunkumai*: apsunkintas gebėjimas susirasti draugų, draugiškų santykių palaikymas; didesnis domėjimasis savimi, nei kitais ar aplinka;
11. *neverbalinės komunikacijos sunkumai*: apsunkintas neverbalinės komunikacijos supratimas ir naudojimas; kalbos intonacijos trūkumas;

12. *išskirtinė atmintis*: turi išskirtinius atminties įgūdžius, kurie kompensuoja bendravimo sunkumus; vaikai dažnai atsimena smulkmeniškų praeities įvykius, kurių kiti neatmena; jiems būdinga puiki žodžių, skaitymo, melodijų įsiminimo atmintis;
13. *smulkiosios ir stambiosios motorikų sunkumai*: jiems sudėtinga rašyti; vėliau išmoksta važiuoti dviračiu; suvokimo sunkumai trukdo praktiniams įgūdžiams ugdytis.

Užsienio šalių mokslinėje literatūroje nurodomos įvairios kalbos pragmatikos sutrikimo priežastys. Rapin, Allen (1983) pragmatikos sutrikimus pirmą kartą literatūroje priskyrė kalbos sutikimų grupei, nors iki tol klasifikacijoje kalbos pragmatikos sutrikimai buvo priskiriami sindromų grupei. Šiomis dienomis įsigalėjusi nuostata, kad vaikai, turintys kalbos pragmatikos sutrikimų, patiria ir kitų sunkumų. Dėl to kalbos pragmatikos sutrikimai priskiriami komunikacijos sutrikimų grupei. Kaip viena iš kalbos pragmatikos atsiradimo priežasčių, mokslinėje literatūroje (Rapin, Allen, 1983; Muggleton, 1997; Bishop, Norbury, 2002; Bishop, 2000;) nurodoma – genetinis paveldimumas, tačiau mokslininkai mano, kad tai yra kiek sudėtingesnė problema, nei tėvų perduodamas genas.

1.3. Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių įvairių sutrikimų, kalbos ir komunikacijos ypatumai ir sąajos su kalbos pragmatikos sutrikimais

Vaikų kalbos ir raidos sutrikimai trikdo pažinimo ir socialinę raidą (Hallahan, Kauffman, 2003). Su kalbos ir kitais raidos sutrikimais glaudžiai susiję regimojo suvokimo, orientavimosi erdvėje bei laike sutrikimai (Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė, Stošiuvienė, 2002). Kalbos sutrikimai lėtina vaiko asmenybės raidos formavimąsi. Anot Gružaitės, Ivoškuvienės (2000), ankstyvojoje vaikystėje nustačius kalbos raidos sutrikimus lengviau juos įveikti. Tikėtina, kuo vėliau vaikas pradeda kalbėti, tuo žemesnis jo kalbos plėtotės lygis, pradedant lankyti mokyklą. Vaikams, turintiems kalbos sutrikimų, būdingas nepakankamas pažinimo funkcijų bei motorikos išlavėjimas. Kalbos pragmatikos požymių raiškos pradžia stebima ankstyvuoju raidos laikotarpiu, nors sutrikimai šiuo laikotarpiu dar nėra aiškiai pastebimi (DSM-5).

Kalbos pragmatikos sutrikimai nėra tapatinami su kitais neurologinės ar medicininės kilmės sutrikimais, t.y. kalbos, intelekto, autizmo spektro sutrikimais (DSM-5; Swineford, Baird ir kt., 2014), tačiau mokslinėje literatūroje (Cummings, 2014) teigiama, kad minėtų sutrikimų atvejais dažnai išryškėja kalbos pragmatikos sutrikimo požymiai.

Vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, kalbos ir komunikacijos ypatumai. Kalbos neišsivystymas - tai visiškas ar nepakankamas visos kalbos sistemos susiformavimas, apimantis fonetiką, leksiką ir kalbos gramatinę sandarą (Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė, Stošiuvienė,

2002). Pasak Garšvienės (1996), vaikams, kurių kalba neišplėtota, būdinga vėlyva kalbos plėtotės pradžia, skurdokas žodynas, agramatizmai, tarimo ir foneminės analizės trūkumai.

Gružaitė, Ivoškuvienė (2000) pažymi, kad vaikai klysta pavadindami daiktus, veiksmus, ypatybes. Ypač skurdus vaikų būvardžių žodynas. Ryškūs kalbos gramatinės sandaros netikslumai: dažnai nesudaro mažybinių daiktavardžių, nežino rečiau vartojamų veiksmažodžių. Pasakojimams būdinga ribota žodžių atsarga. Vyrauja vienažodžiai sakiniai. Praleidžiamos sakinio dalys, būdingi minties šuoliai. Pasakojimai nevysiškai suprantami.

Garšvienė, Ivoškuvienė (1998) išskiria įvairaus lygio kalbos neišsivystymo lygius: *nežymus* - šnekamojoje kalboje pasitaiko daug tarimo klaidų, nemažai leksinių, semantinių, morfologinių ir fonologinių netikslumų; nedaug apibendrinamųjų sąvokų ir žodžių, reiškiančių abstrakčius daiktus, veiksmus, daiktų ir veiksmų ypatybes, erdvės ir laiko santykius; *vidutinis* - būdingi šnekamosios kalbos pradmenys, ribotas kalbos supratimas, kalboje vyrauja paprasti sakiniai, stebimos ribotos vaikų kalbinės galimybės; *žymus* - vaikai visiškai nekalba arba norus ir mintis reiškia garsažodžiais, gestais, mimika, ribotai supranta kalbą, vaikai neturi poreikio pamėgdžioti suaugusiųjų kalbą, bandydami pakartoti pasako tik atskiras žodžio dalis, pasyvusis žodynas žymiai gausesnis už aktyvųjį.

Garšvienės, Bielskienės (2003) teigimu, ištirus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, gebėjimą bendrauti, paaiškėjo lėta, nepakankama komunikacijos įgūdžių dinamika. Taip pat rezultatai parodė silpnesnes gebėjimo bendrauti sritis: stebimas nemokėjimas išreikšti noro bendrauti, atkreipti dėmesį į save, tinkamai paprašyti ne tik suaugusiųjų, bet ir bendraamžių, išklausti kalbančiuosius, tinkamai įsiterpti ir pratęsti pokalbį.

Nagrinėjant kalbos pragmatikos ir kalbos neišsivystymo sutrikimų požymius, galima pastebėti keletą sutampančių požymių. Apibendrinant galima teigti, kad tiek kalbos pragmatikos sutrikimų, tiek kalbos neišsivystymo atvejais ikimokyklinio amžiaus vaikams būdingi kalbinės informacijos supratimo sunkumai, žemesnio lygmens ekspresyviosios kalbos gebėjimai, perkeltinės prasmės suvokimo sunkumai ir empatijos trūkumas, stebimi dalyvavimo pokalbyje sunkumai bei socialinio bendravimo, sąveikos inicijavimo, palaikymo sunkumai. Žemi neverbalinės komunikacijos gebėjimai. Pagrindiniai diferenciniai skirtumai šių sutrikimų požymiai - amžių atitinkantys kalbos gebėjimai ir išskirtinė atmintis.

Vaikų, turinčių intelekto sutrikimą, kalbos ir komunikacijos ypatumai. Lietuvos ir užsienio mokslininkai akcentuoja socialinių įgūdžių svarbą intelekto sutrikimą turinčių vaikų socialinei adaptacijai. Apibūdinant sutrikusio intelekto asmenų komunikacijos ypatumus, kaip vieni ryškiausių bruožų pažymimi šių asmenų socialinių įgūdžių trūkumai (Gresham ir kt., 2001).

Kaip pažymi Jurevičienė, Kaffemanienė (2009a), nepakankamai išplėtoti socialiniai įgūdžiai nepalankiai veikia asmens socialinę raidą, komunikavimo ypatumus, gali būti kaip asmens socialinės atskirties ir kitų nepageidautinų pasekmių priežastis. Jurevičienė (2012) nurodo, kad bendravimas skatina visų kitų socialinių įgūdžių raidą: padeda išmokti socialiai priimtino elgesio ir emocijų raiškos būdų, kontroliuoti elgesį, išreikšti emocijas, konstruktyviai spręsti konfliktus bei stiprinti tarpusavio ryšius.

Garšvienė, Neverdauskaitė (2008), Kaffemanienė, Čegytė (2006) moksliniuose tyrimuose akcentuoja, kad gebėjimas bendrauti yra esminė sąlyga sutrikusio intelekto asmenų visaverčiam funkcionavimui bet kokioje visuomenėje. Skirtingai nuo raidos sutrikimų neturinčių asmenų, intelekto sutrikimą turinčių asmenų gebėjimas bendrauti nesiformuoja savaime kaip aplinkinio pasaulio atradimo, pažinimo ir sąveikos su juo rezultatas (Garšvienė, Neverdauskaitė, 2008).

Gevorgianienė (1999) išskiria dominuojančias vidutinį intelekto sutrikimą turinčių vaikų bendravimo formas: *trumpalaikė situacinė – asmeninė* (dėmesio sau siekimas); *situacinė – dalykinė sąveika* (bendros veiklos motyvas); *nesituacinė – pažintinė* (motyvas – ko nors pažinimas). Svarbu paminėti tai, kad vaikų, turinčių intelekto sutrikimą, bendravimą su sutrikimų neturinčiais vaikais apsunkina psichiniai ypatumai, negebėjimas toleruoti sutrikusio intelekto asmens saviraiškos; negebėjimas kritiškai vertinti savo paties saviraiškos.

Anot Garšvienės, Neverdauskaitės (2008), jau vaikystėje galima pastebėti, kad kai kurie vaikai neieško akių kontakto, neatsako šypsena ar savais garsais į kalbinimą, nesidomi jį supančiais daiktais, žmonėmis. Tilindienė ir kt. (2008) teigia, kad dėl sutrikusio intelekto vaikams būdingo menko poreikio bendrauti, negebėjimą spręsti kylančių bendravimo sunkumų būtina ugdyti šių vaikų gebėjimą bendrauti, dalyvauti grupinėje veikloje, nes tai įgalina individą kurti paveikius tarpasmeninius santykius, kai veiksmingumas pripažįstamas ne tik jo paties, bet ir kitų.

Lyginant vaikų, pasižyminčių intelekto bei kalbos pragmatikos sutrikimais, kalbos gebėjimus, abiem sutrikimo atvejais išryškėja ribotas klausos dėmesys, kalbinės informacijos supratimo sunkumai bei žemesnio lygmens ekspresyvosios kalbos gebėjimai. Tiek kalbos pragmatikos sutrikimų, tiek intelekto sutrikimo atveju, stebimi perkeltinės prasmės suvokimo sunkumai ir empatijos trūkumas. Skurdi šių vaikų vaizduotė ir riboti kūrybiniai žaidimai. Dažnai stebimi ir dalyvavimo pokalbyje sunkumai bei socialinio bendravimo ir sąveikos inicijavimo, palaikymo sunkumai. Pagrindinis kalbos pragmatikos ir intelekto sutrikimų diferencinis skirtumas - kalbos pragmatikos sutrikimų atveju, kalbos gebėjimai atitinka amžiaus normas.

Vaikų, turinčių autizmo spektro sutrikimų, kalbos ir komunikacijos ypatumai.

Socialinis elgesys - tai žmogaus gebėjimas įsitraukti į kitų žmonių grupę ir aktyviai arba bent iš dalies aktyviai dalyvauti tos grupės gyvenime.

Anderson, Jablonsky, Thomeer (2007) nurodo kelis socialiniam elgesiui būdingus pagrindinius bruožus: adekvatus reagavimas į kitus žmones; žmogaus kaip veikiančio objekto suvokimas; įvairaus kontakto palaikymas; kito žmogaus jausmų supratimas. Autoriai teigia, kad autizmo spektro sutrikimą turintys vaikai netinkamai supranta socialinius - emocinius signalus: jis nepakankamai reaguoja į kitų žmonių emocijas, savo elgesiu negeba prisitaikyti prie socialinės situacijos.

Maurice, Green, Foxx (2001) mano, jog kai kurie autistiški vaikai kalbą vartoja tik norėdami išreikšti savo poreikius, o ne norėdami bendrauti. Kai kurie nesupranta juokų, anekdotų, perkeltinių prasmų.

Mikulėnaitė, Ulevičiūtė (2005) nurodo, kad autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams būdingas skurdus socialinių signalų vartojimas ir silpna socialinių, emocinių ir komunikacijos įgūdžių integracija, ypač socialinio ir emocinio bendravimo stoka. Stebimas nepakankamas socialinis turimų kalbinių įgūdžių vartojimas, nepakankami gebėjimai žaisti imitacinius bei socialinius žaidimus, stebimi sinchroniškumo ir gebėjimo bendrauti trūkumai pokalbio metu, nelanksti kalbos išraiška ir kūrybingumo bei fantazijos stoka mąstymo procesuose.

Ivoškuvienė, Balčiūnaitė (2002) išskiria sutrikusio socialinio elgesio ir socialinės komunikacijos požymius: nereaguoja į žmones; žmogaus kaip daikto suvokimas; akių kontakto vengimas; neadekvatus elgesys; kito žmogaus jausmų nesupratimas ir kt. Autorės nurodo, kad socialinio elgesio sutrikimų pažinimas padeda įvertinti autizmą. Skiriamos trys socialinių problemų grupės:

- *socialinis vengimas* - vaikai, norėdami išvengti kontakto, atsuka nugarą. Tokia poza buvo suprantama kaip žmonių baimė arba nemėgimas. Tačiau iš tiesų problema kyla dėl to, kad autistiški vaikai yra jautrūs sensoriniams dirgikliams;
- *socialinis abejingumas* – asmenys, bendraujantys su kitais žmonėmis nepatiria malonumo, nes jų smegenyse yra pakitęs betaendorfino kiekis. Jiems būdinga anhedonija (negalėjimas jausti malonumo) ir tai lemia bendrą emocinį sąstingį;
- *socialinis nerangumas* - asmenys, pasižymintys autizmu, bando užmegzti kontaktus su kitais žmonėmis, tačiau negeba jų palaikyti. Viena iš nesėkmingo bendravimo priežasčių, negebėjimas išklaudyti kitų. Dažniausiai jie kalba apie save, yra ekscentriški. Jie neturi socialinių įgūdžių, nuo kurių priklauso socialiniai sprendimai.

Moksliniais tyrimais (Hallahan, Hauffman, 2003; Siegel, 2003; Sicile – Kira, 2004) įrodyta, kad tarp autizmo spektro ir kalbos pragmatikos sutrikimų yra glaudus ryšys. Šiuo būdu siekiama aktyvesnio kalbos funkcionalumo socialinėje sąveikoje bei motyvacijos komunikuoti įvairiose situacijose.

Išnagrinėjus teorijoje pateiktus kalbos pragmatikos ir autizmo sutrikimų požymius, galima rasti daug bendrų požymių. Kalbos pragmatikos ir autizmo spektro sutrikimams galima priskirti ribotą klausos dėmesį, kalbinės informacijos supratimo sunkumus, žemesnio lygmens ekspresyvosios kalbos gebėjimus. Abiejų sutrikimų atvejais vaikams sunku suvokti perkeltinės prasmės žodžius, empatijos stoka bei vaizduotės trūkumai. Stebimi dalyvavimo pokalbyje, socialinio bendravimo ir sąveikos inicijavimo, palaikymo bei neverbalinės komunikacijos sunkumai. Dažnai stebimi smulkiosios ir stambiosios motorikų sunkumai. Pagrindinis skirtumas tarp kalbos pragmatikos ir autizmo spektro sutrikimų – kalbos pragmatikos sutrikimų atveju vaikų kalbos gebėjimai atitinka amžių (sakinio konstrukcijos, sudėtingumas, žodžių struktūros išlaikymas atitinka amžiaus normas; vaikai aiškiai taria žodžius, vartoja gramatiškai taisyklingus žodžius).

Apibendrinant galima teigti, kad kalbos pragmatikos sutrikimai glaudžiai siejasi su kalbos neišsivystymo, intelekto ir autizmo spektro sutrikimais. Tačiau aptinkami ir diferenciniai skirtumai. Kalbos pragmatikos sutrikimų atveju vaiko kalbos gebėjimai atitinka amžiaus normas.

1.4. Kalbos pragmatikos gebėjimų raidos vertinimas

Kalbos pragmatikos gebėjimų vertinimo instrumentai. Susidomėjimą kalbos pragmatika komunikacijos kontekste atskleidžia įvairių sričių moksliniai tyrimai: *lingvistikos* (Sperber, Wilson, 1986), *kalbos sutrikimų* (McTear, Conti-Ramsden, 1992; Smith, Leinonen, 1992). Pasak autorių, vaikų kalbos pragmatikos aspektus sudėtinga sistemingai tyrinėti be detalaus stebėjimo ir analizės, kurie užima daug laiko, todėl kalbos vertinimas ir sutrikimų įveikimo metodai dažnai taikomi neatsižvelgiant į pragmatiką.

Kalbos pragmatikos raidą tyrinėjo daugelis autorių (Golinkoff, 1983; Roth, Spekman, 1984; Backer, 1990; McTear, Conti - Ramsden, 1992). Kalbos vaikų kalbos pragmatikos gebėjimams vertinti užsienyje taikomi įvairūs instrumentai (žr. 1 lentelė).

Deskriptyviniai, kokybiniai vertinimo metodai vis dažniau taikomi psichologijos (Robson, 1993), kalbos ir kalbėjimo (Berko, 1989), edukologijos ir sveikatos mokslų srityse. Kalbos pragmatikai vertinti sudėtinga taikyti psichometrinius ir kitus kiekybinius tyrimo metodus (Gallagher, 1991), nes pragmatikos vertinimas yra kalbos vertinimas tam tikrame kontekste.

Kalbos forma kinta priklausimai nuo pašnekovo, vietos ir veiklos, todėl taikant standartizuotas metodikas, neatsižvelgiama į kontekstą.

1 lentelė

Kalbos pragmatikos gebėjimų vertinimo instrumentai

Autorius	Instrumento pavadinimas	Instrumento/Vertinimo turinys
Phelps – Terasaki and Phelps – Gunn (1992).	Kalbos pragmatikos testas (ang. Test of Pragmatic Language)	Vertinami pagrindiniai pragmatikos komponentai: fiziologiniai duomenys, girdimasis suvokimas, vertinimo tema, tikslas, regimasis suvokimas.
Carrow – Woolfolk (1999).	Išsamus sakytinės kalbos vertinimo instrumentas (angl. Comprehensive Assessment of Spoken Language)	Sakytinės kalbos vertinimo testas, skirtas įvertinti 4 pragmatikos komponentus: pragmatiką, frazeologizmus, neverbalinę kalbą ir išvadų pateikimą.
Bishop (2003).	Kontrolinis vaikų komunikacijos vertinimas (ang. Children's Communication Checklist).	Vertinimą sudaro 70 klausimų instrumentas, skirtas įvertinti struktūrinę kalbą (kalbėjimą, sintaksę, semantiką ir nuoseklumą) ir pragmatinę kalbą (pokalbio inicijavimą, scenarijų, kontekstą, nežodinį bendravimą, socialinius santykius ir interesus).
ONeill (2002).	Kalbos vartojimo priemonės (ang. Language Use Inventory).	Vertinimo turinį sudaro 14 skalių. Tyrimo klausimais siekiama įvertinti gestų, žodžių ir sudėtinių sakinių funkcijas.
Dewart, Summers (1995).	Ikimokyklinio amžiaus vaikų pragmatikos gebėjimų aprašas ir Ikimokyklinio amžiaus vaikų pragmatikos gebėjimų vertinimas (klausimynas tėvams).	Klausimynas skirtas įvertinti vaikų pragmatikos gebėjimus. Pagrindinis šio aprašo tikslas - surinkti informaciją, kuri padėtų įvertinti, kaip vaikas bendrauja kasdieniniame gyvenime. Aprašą sudaro struktūruotas interviu, kuris atliekamas neformaliai bendraujant su tėvais, pedagogais ar kitais asmenimis.

Bates (1993) nurodo, kad, tinkamai pateikdami klausimus, tėvai gali pateikti objektyvią informaciją apie ankstyvojo amžiaus vaikų kalbos raidą, neretai tikslesnę nei formalus stebėjimas ir vertinimas. Tėvų pateikiamos informacijos validumą patvirtina atlikti moksliniai tyrimai (O'Sullivan, Martley, Saunders ir kt., 1994). Pasak Dewart, Summers (1995), kalbos pragmatikos gebėjimai turėtų būti vertinami remiantis pagrindiniais kalbos pragmatikos raidos aspektais:

- 1) *kalbos komunikacinės funkcijos raidos*: kai vaikas mokosi išreikšti įvairius ketinimus (intencijas), t.y. paprašyti, pasisveikinti, perteikti informaciją įvairiais komunikacijos būdais gestais, vokalizacija, kalba);

- 2) *vaiko atsako į komunikaciją raidos*: kaip vaikas supranta ir reaguoja į pašnekovus;
- 3) *dalyvavimo interakcijos situacijose ir pokalbyje raidos*, analizuojant vaiko, kaip socialinės interakcijos dalyvio elgesį (bendravimo iniciavimas, savo eilės pokalbyje laikymasis ir savo pasisakymo koregavimas).
- 4) visų kalbos pragmatikos gebėjimų raida vertinama atsižvelgiant, kaip šiuos pragmatikos aspektus *veikia įvairūs kontekstai – laikas, vieta ir pokalbio dalyviai*.

Kalbos pragmatikos gebėjimų raida. Pragmatikos gebėjimų vertinimas turėtų būti atliekamas, atsižvelgiant į vaikų kalbos pragmatikos raidos nuoseklumą ir skirtingus kalbos pragmatikos gebėjimų komponentus (Dewart, Summers, 1995): 1) komunikacijos tikslus, funkcijas; 2) reakciją į komunikaciją; 3) interakciją ir pokalbį. Kalbos komunikacinės funkcijos raida, vaiko atsakas į komunikaciją bei interakcijos ir pokalbio gebėjimų raida pateikiama 2 lentelėje.

2 lentelė

Kalbos pragmatikos gebėjimų raida
(Sudaryta autoriaus, remiantis Dewart, Summers, 1995)

Komunikacijos funkcijos gebėjimai	Reakcijos į komunikaciją gebėjimai	Interakcijos ir pokalbio gebėjimai
3-4 metai		
Vaikas naudoja kalbą: • pasakodamas apie praeities ar ateities įvykius; • perteikdamas informaciją.	1. Toliau formuojasi suaugusiųjų komunikacijos tikslų supratimas. 2. Pastebi įprastų pasakojimų /eilėraščių formulavimo pakeitimus.	1. Gali pradėti pokalbį naudodamas verbalizaciją, pvz., šauksmininkas (kreipinys) ir komentaras ar klausimas. 2. Lavėja komunikacijos su nepažįstamais įgūdžiai 3. Bendraudamas su bendraamžiais gali lengvai pereiti nuo pokalbio su savimi prie pokalbio su pašnekovu 4. Geba dalyvauti vaidmeniniuose žaidimuose ir pereiti nuo vieno kalbėjimo būdo (kodo) prie kito, atlikdamas skirtingus vaidmenis. 5. Gali atsakyti /įsiterpti į kitų žmonių pokalbį. 6. Geba greitai pakeisti pokalbio temą. 7. Kai vaiko kalbos nesupranta, jis gali pakartoti tą patį, nekeisdamas savo pasakojimo.
4-7 metai		
1. Mokosi bendrauti (išreikšti savo ketinimus) įvairiais būdais, kurie atitiktų klausytojo poreikius ir mandagaus elgesio taisykles. 2. Pradeda naudoti netiesioginius prašymus. Kalbą vartoja: • siekdamas patraukti ir	1. Formuojasi netiesioginių prašymų supratimas. 2. Kalbos supratimas mažiau priklauso nuo konteksto (pvz., klasėje). 3. Kai nesupranta nurodymų, prašo juos paaiškinti. 4. Įsiklauso į bendraamžių instrukcijas ir atsako į jų	1. Vaikas išmoka efektyviau pradėti ir palaikyti pokalbį, kontroliuodamas kieno eilė kalbėti. Ženkliai didėja pokalbio trukmė. 2. Išmoka tinkamai įsiterpti į kitų žmonių pokalbį. 3. Pasakodamas susiduria su sunkumais numatydamas ką pašnekovas žino, kad galėtų pasakojimą suprasti, pvz., mano,

išlaikyti suaugusiojo dėmesį, pvz. „ar žinai?“ • perteikti informaciją; • siekdamas gauti informaciją iš kitų žmonių; • perteikdamas instrukcijas bendraamžiams; • nustatydamas / nurodydamas taisykles; • tardamasis ar kai reikia derėtis; • išreikšdamas įvairius jausmus ir emocijas; • perteikdamas savo įsitikinimus ir nuomonę; • norėdamas pasišaipyti ar pagąsdinti / įbauginti. 3. Pradedą pasakoti juokingus nutikimus, anekdotus. 4. Pasakoja apie savo patirtį, skundžiasi kitų žmonių elgesiu, moka papasakoti nesudėtingas istorijas.	klausimus. 5. Pradedą analizuoti kalbą ir apie ją kalbėti (meta lingvistinis supratimas). 6. Mėgsta juokus, pokštus, tačiau dar nepilnai supranta žodžių žaismo. 7. Klausą išplėstinių pasakojimų ir gali perskaityti nesudėtingą tekstą.	kad pašnekovas žino situaciją ar jos dalyvius. 4. Ne visada pavyksta skirti sąvokas „ten“, „čia“, todėl pašnekovas turi pasitikslinti apie ką kalbama. 5. Kai vaiko nesupranta, jis gali plačiau paaiškinti ir sutikti klausytojui daugiau informacijos. 6. Naudoja klausimus, siekdamas, kad pašnekovas jam paaiškintų tai, ko jis nesuprato. 7. Dalyvauja vaidmeniniuose žaidimuose, kai kalbantis yra susitariama kas vyks žaidimo metu. 8. Laipsniškai mokosi įvairių pokalbio būdų atitinkančių bendravimą su skirtingo amžiaus, lyties ir statuso pašnekovais. 9. Įgyja daugiau žinių apie socialines kalbos vartojimo taisykles, pavyzdžiui, vartoja mandagesnes prašymo formas ir vertina kitų mandagaus bendravimo pobūdį.
--	---	--

Praktikoje kalbos pragmatikos vertinimas specialistams tampa tikru iššūkiu dėl kelių priežasčių. Siekiant atpažinti vaiko kalbos pragmatikos gebėjimus, jų lygį, identifikuojant sutrikimą, diferencijuojant kalbos pragmatikos sutrikimą nuo kitų kalbos sutrikimų, svarbu parinkti tinkamus vertinimo instrumentus. Kokybinis tyrimas (interviu, atvejo studija, veiklos tyrimas), deskriptyvinė (aprašomojo pobūdžio) informacija leidžia geriau suprasti, kaip kalbos pragmatikos sutrikimai veikia kasdieninį bendravimą (Dewart, Summers, 1995).

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, kalbos pragmatika yra daugiareikšmis apibrėžimas, atspindintis kalbos vartojimą įvairiuose kontekstuose, tarp realių kalbėtojų ir klausytojų, realiose situacijose. Kalbos pragmatikos sutrikimai glaudžiai siejasi su kalbos neišsivystymo, intelekto ir autizmo spektro sutrikimais. Pagrindinis esminis skirtumas tarp kalbos pragmatikos ir kitų kalbos sutrikimų – vaiko amžių atitinkantys kalbos gebėjimai. Vaikų kalbos pragmatikos gebėjimus sudėtinga nuosekliai vertinti, todėl kalbos pragmatikos vertinimas atliekamas, remiantis tam tikrais pagrindiniais kalbos pragmatikos raidos aspektais.

2 skyrius. LOGOPEDŲ PASIRENGIMAS IDENTIFIKUOTI IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KALBOS PRAGMATIKOS SUTRIKIMUS

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant atsakyti į bakalauro darbe iškeltą tikslą, atliktas kiekybinis tyrimas. Tyrimo duomenims apdoroti pasirinktas anketinės apklausos metodas, kuris taikomas, siekiant atskleisti nuomones, žinias, įsitikinimus, požiūrius, nuostatas, identifikuoti problemines sritis (Kaffemanienė, 2006). Anoniminė apklausa respondentams leido jaustis saugiai ir užtikrino atsakymų konfidencialumą.

Pagal Valackienę, Mikėnę (2008), svarbu laikytis bendrų anketos reikalavimų: rekomenduojama pateikti trumpą anketos užpildymo instrukciją; klausimai konkretūs, atsakymų variantai suprantami respondentams; anketos ilgumas, klausimų kompozicija; vieno varianto klausimų vengimas; sudėtingų klausimų vengimas ir kt.

Tyrimas buvo suskirstytas į kelis etapus. *Pirmajame etape* nagrinėta mokslinė, pedagoginė, psichologinė literatūra, tuomet tikslui atskleisti, parengtas tyrimo instrumentas, kuriame pateikiami 10 uždaro (kai respondentai galėjo pasirinkti jam priimtinausią atsakymo variantą) ir 2 atviro tipo (respondentų prašoma įrašyti savo atsakymą) klausimai. Parengta anketa, siekiant atskleisti logopedų pasirengimą identifikuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos pragmatikos sutrikimus (1 priedas). Anketa sudaro 3 klausimų blokai:

- 1) *Demografiniai respondentų duomenys*, siekiant išsiaiškinti tyrime dalyvavusių asmenų kvalifikaciją, darbo stažą bei darbovietės tipą;
- 2) *Logopedų žinios, pasirengimas vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus* (pasirengimas apibrėžti kalbos pragmatikos sutrikimus, išskirti šių sutrikimų požymius ir gebėjimą vertinti kalbos pragmatikos sutrikimus);
- 3) *Kalbos pragmatikos sutrikimo požymių išskyrimas ir diferencijavimas skirtingų sutrikimų atvejais*, siekiant išsiaiškinti tiriamųjų praktinę patirtį, logopedų žinias, kaip socialinės komunikacijos (pragmatikos) sutrikimai pasireiškia autizmo, kalbos neišsivystymo, intelekto negalės atvejais. Identifikuojami logopedų patiriami iššūkiai ir sunkumai, vertinant ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos pragmatikos gebėjimus.

Antrajame etape (2017 m. kovo mėnuo) – kiekybinio tyrimo organizavimo etapas. Logopedams anketos buvo įteikiamos asmeniškai, taip pat pateikta elektroninė anketos versija www.apklausa.lt internetinėje svetainėje. Anketinėje apklausoje dalyvavo logopedai, nepriklausomai, kokio tipo įstaigoje dirba su ikimokyklinio amžiaus vaikais. Tyrimo dalyviai

pasirinkti, remiantis temos aktualumo, tikslo bei uždavinių kriterijais. Įteikiant respondentams anketas, buvo paaiškintas tyrimo tikslas, suteikiama anketos pildymo instrukcija, akcentuojamas anketos anonimiškumas bei pabrėžiama, kad tyrėją domina tik apibendrinti tyrimo rezultatai. Pagrindinis atrankos kriterijus – logopedų patirtis su ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais kalbos pragmatikos sutrikimų.

Atliekant tyrimą, laikomasi pagrindinio etikos principo, kad respondentai turi galimybę sutikti arba atsisakyti užpildyti anketą. Užtikrinamas respondentų anonimiškumas.

Trečiajame tyrimo organizavimo etape gauti duomenys buvo analizuojami, lyginami, grupuojami. Remiantis gautais rezultatais, suformuotos išvados. Anketiniai tyrimo duomenys apdoroti kompiuterinėmis Microsoft Office Excel 2016 ir Microsoft Office Word 2016 programomis, aprašyti ir apibendrinti.

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimui atlikti taikytas tikslinis tyrimo imties atrankos metodas. *Tikslinė kriterinė atranka* – kuomet į atrankinę visumą tyrėjas atranka respondentus priklausomai nuo tyrimo tikslo (Morkevičius, Telešienė, Žvaliauskas, 2008). Tyrimo dalyviais pasirinkti logopedai, atitinkantys tam tikrus kriterijus: logopedai, turintys patirties su įvairių kalbos sutrikimų turinčiais ikimokyklinio amžiaus vaikais.

Iš viso tyrime dalyvavo 86 logopedai. Logopedams išdalinta 30 atspausdintų anketų, iš kurių grįžo visos 100 %. Respondentams anketos buvo dalinamos tiesiogiai, palaukiant, kol užpildys ir grąžins. Tyrimo anketa logopedams pateikta elektroniniu paštu, siunčiant nuorodą į interneto svetainę www.apklausa.lt. Elektroninę anketos versiją užpildė 56 logopedai.

Tyrimo rezultatų analizei apklaustieji pagal darbo stažą (iki 10 metų, 11 - 20 metų, 21 – 30 metų, 31 metai ir daugiau) ir pagal turimą kvalifikaciją buvo padalinti į keturias grupes.

Demografiniai tyrime dalyvavusių logopedų duomenys atspindi 3 lentelėje.

3 lentelė

Tiriamųjų (logopedų) demografiniai duomenys (N=86)

Logopedo kvalifikacija							
Logopedas		Vyr. logopedas		Logopedas metodininkas		Logopedas ekspertas	
N	%	N	%	N	%	N	%
64	73,9	14	17,4	4	4,3	4	4,3
Logopedo darbovietė							
Ikimokyklinio		Mokyklinio ugdymo		Sveikatos priežiūros		Privati įstaiga	

ugdymo įstaiga		įstaiga		įstaiga			
N	%	N	%	N	%	N	%
37	43,5	30	34,8	7	8,7	12	13
Logopedinio darbo stažas							
Iki 10 m.		11-20 m.		21-30 m.		31 m. ir daugiau	
N	%	N	%	N	%	N	%
63	73,9	15	17,4	4	4,3	7	4

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad respondentai pagal kvalifikacinę kategoriją pasiskirstė į 3 dalis. Daugiausiai tyrime dalyvavo logopedo kvalifikaciją turintys logopedai (73,9 %). Eksperto ir metodininko kvalifikacinę kategoriją turintys specialistai sudarė vos 8 % visų tyrime dalyvavusių asmenų. Anketinėje apklausoje dalyvavo labai įvairią logopedinę patirtį turintys specialistai.

Tyrime dalyvavo logopedės, turinčios įvairios darbo patirties: nuo 1 metų iki 30 ir daugiau. Nepriklausomai nuo įstaigos tipo, kurioje dirba, (pasirinktos 4 tipų įstaigos: ikimokyklinio ugdymo įstaiga, mokyklinio ugdymo įstaiga, sveikatos priežiūros įstaiga, privati įstaiga).

2.3. Logopedų žinios, pasirengimas vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus

Logopedų žinioms, pasirengimui identifikuoti ir vertinti kalbos pragmatikos sutrikimus, pateikti atviro tipo ir uždaro tipo klausimai.

Logopedų pateikiama kalbos pragmatikos sutrikimų samprata. Pirmiausia, logopedų buvo prašoma apibūdinti kalbos pragmatikos sutrikimus, remiantis savo asmenine patirtimi. Paaiškėjo, kad logopedai skirtingai supranta socialinės komunikacijos (pragmatikos) sutrikimų sampratą. Didžioji dalis tyrime dalyvavusių logopedų nurodo, kad kalbos pragmatikos sutrikimai - *tai bendravimo įgūdžių stoka arba šių įgūdžių nebuvimas: tai yra sutrikimai, pasireiškiantys bendravimo trūkumais; Negebėjimas vartoti kalbos dėl prasmės neatkodavimo.*

Kiti tiriamieji, kalbos pragmatikos sutrikimus labiau sieja su **ribotu kalbos suvokimu / supratimu**: *vaikai ribotai suvokia instrukcijas, nurodymus, sunkiai perteikia savo pageidavimus, vengia bendrauti, nepasitiki savimi, neaiški kalba, skurdus žodynas, gramatiškai netaisyklinga kalba; Vaikų bendravimo supratimo, suvokimo, išreiškimo sunkumai; tai vaikai, kurie ribotai suvokia instrukcijas, nurodymus, sunku perteikti savo pageidavimus, vengia bendrauti, nepasitiki savimi, neaiški kalba, skurdus žodynas, gramatiškai netaisyklinga kalba.*

Trečia grupė tiriamųjų kalbos pragmatikos sutrikimus priskiria **socialinės sąveikos, socialinių įgūdžių gebėjimo sutrikimams**: *Kai vaikas nesuvokia, nesupranta kas jam sakoma; tai socialinių įgūdžių nebuvimas, socialinės sąveikos stoka; tai socialinių įgūdžių nebuvimas,*

socialinės sąveikos stoka; [...] Galimas visiškas nekalbėjimas ir sąveikos nesiekimas arba kalba būna neišlavėjusi, neadekvati, echolališka.

Respondentai pastebi kalbos sutrikimų turinčių vaikų dėsnį: *kalbos pragmatikos sutrikimų turinčių vaikų tik daugėja...; šiuo metu tokių vaikų mano įstaigoje yra ne keli, o keliasdešimt.*

Apibendrinant galima teigti, kad tiriamieji kalbos pragmatikos sutrikimus supranta ir apibūdina skirtingai. Šie sutrikimai apibūdinami kaip bendravimo, kalbos vartojimo sunkumai, socialinių įgūdžių stoka, minčių perdavimas kitam asmeniui.

Logopedų pasirengimas identifikuoti kalbos pragmatikos sutrikimus atspindi 1 paveiksle. Atsakant į šį klausimą, logopedai žymėjo jiems tinkantį variantą nuo 1 iki 10, kur 1 atitinka neigiamą įvertinimą, o 10 – puikiai). Respondentų atsakymai sugrupuoti į tris grupes: nuo 1 – 4 balų, kai logopedai savo pasirengimą identifikuoti kalbos pragmatikos sutrikimus vertina neigiamai; nuo 5 – 7 balų, kai pasirengimas vertinamas patenkinamai; nuo 8 – 10 balų, kai pasirengimas vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus vertinamas gerai / labai gerai / puikiai.

Analizuojant 1 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad logopedų atsakymai įvairiai. Logopedams kyla sunkumų, organizuojant darbą su kalbos pragmatikos sutrikimų turinčiais vaikais (89 %), joms nepakanka kvalifikacijos kėlimo / tobulinimo renginių kalbos pragmatikos sutrikimų tema (82%), didžioji dauguma (53 %) tiriamųjų nurodė, kad joms nepakanka žinių kalbos pragmatikos sutrikimų tema.

Logopedų pasirengimas vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus atspindi 1 paveiksle.

1 pav. Logopedų pasirengimas identifikuoti kalbos pragmatikos sutrikimus, %

Anketinės apklausos duomenimis, kalbos pragmatikos sąvoka yra žinoma (47 %), ugdymo procese geba parinkti tinkamus darbo metodus ir būdus (52 %), turi galimybę konsultuotis su didesnę kalbos pragmatikos sutrikimų patirtį turinčiais kolegomis (68 %), geba identifikuoti, atpažinti kalbos pragmatikos sutrikimus (39 %), pakanka žinių apie kalbos pragmatikos sutrikimus (42 %).

Aukščiausiais balais (nuo 8 – 10) tyrime dalyvavę logopedai (37 %) nurodė, kad žino kalbos pragmatikos sutrikimų požymius, 45 % tiriamųjų nurodė, kad kalbos pragmatikos sutrikimų turintis asmenys patiria bendravimo sunkumų. Tik 30 % nurodė, kad geba atpažinti ir identifikuoti kalbos pragmatikos sutrikimus, 11 % logopedai teigia, kad jos yra žinoma kalbos pragmatikos sąvoka, o 5 % - pakanka žinių apie kalbos pragmatikos sutrikimus.

2 ir 3 paveiksluose analizuojama logopedų nuomonė apie kalbos pragmatikos sutrikimų požymius, kurie, pagal tiriamųjų atsakymus, buvo suskirstyti į kelis blokus: *kalbos sutrikimų požymiai; žaidimų gebėjimo požymiai; emocijų ir elgesio sunkumų ir sutrikimų požymiai bei akademinų gebėjimų ir motorikos sutrikimų požymiai.*

2 paveiksle pateikti duomenys iliustruoja, jog didžioji dalis logopedų kaip vieną iš pagrindinių kalbos pragmatikos sutrikimų požymių, išskiria sunkumus bendraujant su bendraamžiais (72,7 %), nepakankama minčių raiška ir suvokimo problemos (59,1 %), negebėjimą inicijuoti pokalbio (40,9 %), pažinimo procesų sutrikimai (68,2 %), suvokimo problemos (77,8 %).

2 pav. Kalbos sutrikimų požymiai būdingi kalbos pragmatikos sutrikimams, %

Dauguma respondentų (63 %) nesutinka, kad gebėjimas palaikyti pokalbį ar specifinių frazių naudojimas (52,4 %) yra vienas iš kalbos pragmatikos sutrikimų. Šie tyrimo rezultatai prieštarauja atliktiems moksliniams tyrimams, kuriuose nurodoma, kad kalbos pragmatikos sutrikimų požymiams priskiriamas gebėjimas inicijuoti ir palaikyti pokalbį.

Tyrime dalyvavę logopedai sutinka, kad ikimokyklinio amžiaus kalbos pragmatikos sutrikimų turintys vaikai patiria sunkumų žaidimo metu: negeba sukurti pasakojimo, sunkiai sekasi įsitraukti į siužetinius vaidmeninius žaidimus, kai žaidime dalyvauja keli vaikai. Taip pat tiriamieji nurodė (100%), kad vaikams būdingas to paties žaidimo kartojimas, t.y. žaidžiamas vis tas pats žaidimas.

3 paveiksle matyti, kad kalbos pragmatikos sutrikimų atveju, vaikai patiria ir emocijų bei elgesio sunkumų. Tyrime dalyvavę logopedai nurodė (86,3 %), kad pagrindiniai elgesio ir emocijų sunkumai stebimi bendraujant su bendraamžiais. Tyrimo duomenimis, kalbos pragmatikos sutrikimų atveju, ikimokyklinio amžiaus vaikams sudėtinga suprasti kitų žmonių ketinimus (50 %), iš dalies būdinga nepakankama savivertė (66,7%), kartais būdingas padidintas suaugusių dėmesio reikalavimas (61,9 %). 3 paveiksle atsispindi emocijų ir elgesio sunkumų ir sutrikimų požymiai.

3 pav. Emocijų ir elgesio sunkumų ir sutrikimų požymiai būdingi kalbos pragmatikos sutrikimams, %

Pagrindiniams akademiniais gebėjimams bei motorikos sutrikimų požymiams mažoji dalis tiriamųjų priskyrė stambiosios (35 %) ir smulkiosios (42,9 %) motorikos sunkumus, kartais (50 % visų atsakymų) stebimas vaikų atsisakymas paklusti ar motyvacijos trūkumas (45 %).

Kalbos pragmatikos gebėjimų vertinimas. Atliekant tyrimą, logopedų buvo paklausta, kaip atliekate socialinės komunikacijos (pragmatikos) sutrikimų turinčių vaikų įvertinimą. Apklausos duomenys pateikti 4 paveiksle.

Remiantis 4 paveiksle pateiktais duomenimis, matyti, jog daugiausiai logopedų (75%) vertinant kalbos pragmatikos sutrikimų turinčius visada vaikus pildė kalbos kortelę. Viena vertus, toks pasirinkimo variantas nestebina, kadangi kalbos kortelė yra pagrindinis logopedo

dokumentas, kuriame atspindi vaikų kalbos vertinimas. Vos 5 % logopedų nurodė, kad niekada nepildo kalbos kortelių.

4 pav. Kalbos pragmatikos gebėjimų vertinimas, %

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad 84,2 % logopedų kartais jaučiasi kompetentingais, vertinant kalbos pragmatikos sutrikimų turinčius vaikus ir kartais (78,9 %) turi pakankamai žinių apie vaikų kalbos pragmatikos sutrikimų įveikimo būdus ir metodus. Kartais (31,6 %) logopedai aptaria įvertinimo rezultatus su įstaigoje dirbančiais specialistais. Galima daryti išvadą, kad logopedai nesijaučia pakankamai kompetentingi ir turintys pakankamai žinių, vertinant vaikus, turinčius kalbos pragmatikos sutrikimų.

5 paveiksle pateikiami informacijos apie kalbos pragmatikos sutrikimus gavimo būdai.

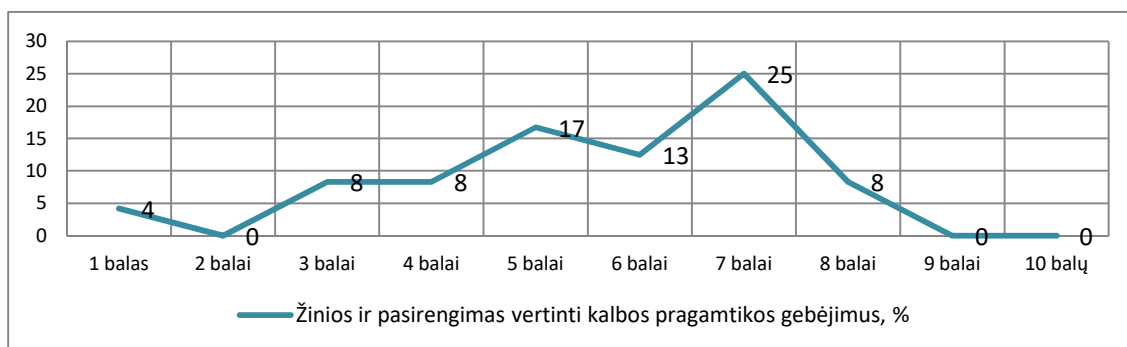

5 pav. Informacijos apie kalbos pragmatikos sutrikimus gavimo būdai, %

5 paveikslo duomenys iliustruoja, kad daugiausiai informacijos apie kalbos pragmatikos sutrikimus logopedai randa naršydami internete (47,6 %), diskusijų su kolegomis metu (42,9 %).

Tačiau 23.8 % logopedų pažymėjo, kad niekada nesikonsultuoja su kitais specialistais, neskaito šia tema straipsnių.

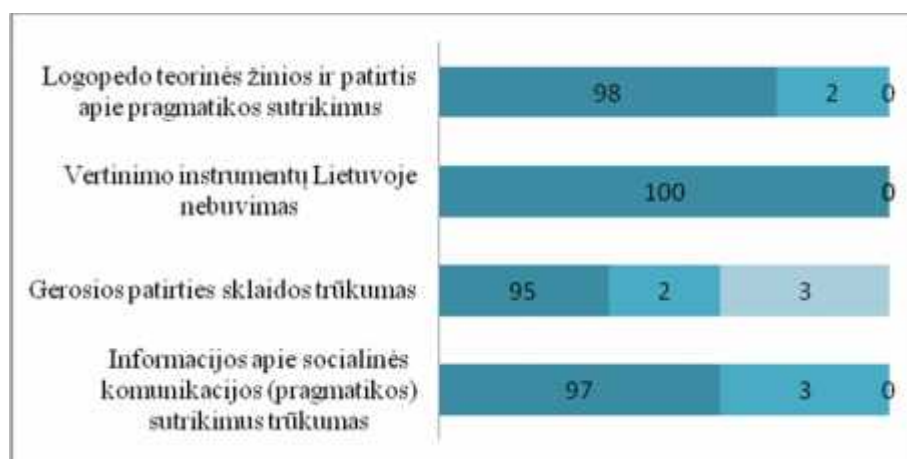
Tyrimo metu respondentų buvo prašoma įsivertinti savo žinias ir pasirengimą vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus. Duomenis iliustruoja 6 paveikslas.

6 pav. Žinios ir pasirengimas vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus, %

Paprašius pažymėti žinių ir pasirengimo vertinti kalbos pragmatikos sutrikimus, tyrime dalyvavę logopedai maksimaliai save įsivertino 7 balais (25 %) (pakankamai), o 4 % skyrė sau žemiausią 1 balo įvertinimą. Aukštesnių nei 7 balai vertinimų, sau neskyrė nei vienas apklausoje dalyvavęs logopedas. Tai rodo pakankamai žemą savo žinių ir gebėjimų vertinti kalbos pragmatikos sutrikimus, vertinimą.

Atliekant tyrimą, logopedams buvo pateiktas klausimas, *kokius iššūkius ir sunkumus patiriate, vertinant vaikų kalbos pragmatikos gebėjimus*. 7 paveikslas iliustruoja respondentų atsakymus.

7 pav. Logopedų patiriami iššūkiai ir sunkumai, vertinant vaikų kalbos pragmatikos gebėjimus, %

7 paveikslo duomenys rodo, kad pagrindinis sunkumas, vertinant kalbos pragmatikos gebėjimus, kyla dėl vertinimo instrumentų Lietuvoje nebuvimo (100%). Didžioji dauguma tyrime dalyvavusių logopedų nurodė, kad patiriami sunkumai ir iššūkiai yra susiję su logopedo teorinėmis žiniomis ir patirtimi (98 %), informacijos apie kalbos pragmatikos gebėjimų vertinimą trūkumu (97 %) bei gerosios patirties sklaidos stoka (95 %). Atlikus anketinės apklausos duomenis apie kalbos pragmatikos gebėjimų vertinimą, galima teigti, kad logopedų žinios, pasirengimas identifikuoti, atpažinti ir vertinti kalbos pragmatikos sutrikimų turinčius vaikus, yra nepakankamos.

2.4. Kalbos pragmatikos sutrikimo požymių išskyrimas ir diferencijavimas skirtingų sutrikimų atvejais

Siekiant atskleisti logopedų žinias apie kalbos pragmatikos sutrikimo požymių išskyrimą ir diferencijavimą įvairių sutrikimų atvejais, buvo prašoma tiriamųjų atsakyti į klausimą, kokių sutrikimų atvejais gali būti stebimi kalbos pragmatikos sutrikimai. Tiriamųjų atsakymai atsispindi 7 paveiksle.

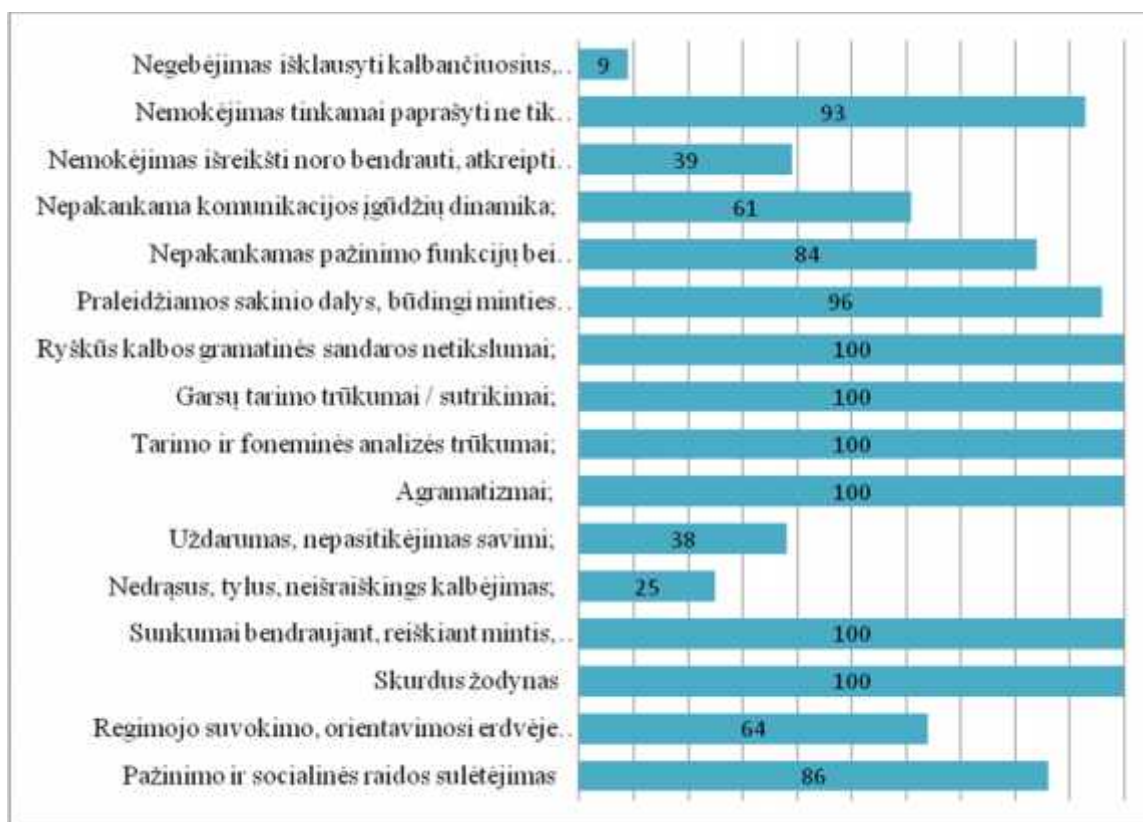
Paaikškėjo, kad didžioji respondentų dalis (96 %) kalbos pragmatikos sutrikimus priskiria autizmo spektro sutrikimams, kalbos neišsivystymui (93 %), fonetiniams kalbėjimo (89 %) ir fonologiniams kalbos (81 %) sutrikimams. 8 paveiksle matyti, kad šalies logopedai kalbos pragmatikos sutrikimus atpažįsta specifinių kalbos sutrikimų (78 %) arba mikčiojimo (54 %) atvejais.

8 pav. Kalbos pragmatikos sutrikimų atpažinimas įvairių sutrikimų atveju, %

Apibendrinus šio paveikslo rezultatus, galima daryti prielaidą, kad tyrime dalyvavusių logopedų nuomone, kalbos pragmatikos sutrikimai gali būti stebimi įvairių kalbos sutrikimų atvejais.

Logopedų išskiriami kalbos pragmatikos sutrikimo požymiai kalbos neišsivystymo atveju. Tyrimo metu, logopedų buvo klausiama, kaip kalbos pragmatikos sutrikimai pasireiškia kalbos neišsivystymo atveju. Tyrimo duomenys atspindi 9 paveiksle.

9 pav. Kalbos pragmatikos sutrikimų požymiai kalbos neišsivystymo atveju, %

Išanalizavus 9 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad visi tyrime dalyvavę logopedai (100 %) mano, jog svarbiausi kalbos pragmatikos požymiai kalbos neišsivystymo atveju yra ryškūs kalbos gramatinės sandaros netikslumai, garsų tarimo trūkumai / sutrikimai, tarimo ir foneminės analizės trūkumai bei kalboje vyraujantys agramatizmai. Tyrimo dalyvavusių respondentų atsakymai prieštarauja atliktai mokslinės literatūros, tyrimų analizei. Rapin, Allen (1983), Muggleton (1997), Bishop, Norbury (2002), Bishop (2000), Amercian Speech Language Hearing Asociation (2015) teigia, kad vienas iš kalbos pragmatikos požymių yra vaiko amžių atitinkantys kalbos gebėjimai (taisyklinga sakinio konstrukcija ir sudėtingumas, žodžių struktūros išlaikymas atitinka amžiaus normas). Remiantis pateiktų autorių tyrimų duomenimis, kalbos pragmatikos sutrikimų turintys vaikai taisyklingai taria žodžius, vartoja gramatiškai taisyklingus sakinius.

9 % tyrime dalyvavusių logopedų kalbos pragmatikos požymiu kalbos neišsivystymo atveju nurodė negebėjimą išklaudyti kalbančiojo, nemokėjimas išreikšti

noru bendrauti, atkreipti į save dėmesį (39 %). Šie rezultatai rodo, kad tiriamieji negeba atpažinti kalbos pragmatikos požymių kalbos neišsivystymo atveju, kadangi mokslinėje literatūroje negebėjimas koncentruoti dėmesį yra priskiriamas kalbos pragmatikos sutrikimams.

Logopedų išskiriami kalbos pragmatikos sutrikimų požymiai intelekto sutrikimo atveju atsispindi 10 paveiksle.

10 pav. Kalbos pragmatikos sutrikimų požymiai intelekto sutrikimo atveju, %

Remiantis 10 paveiksle pateiktais duomenimis, matyti, jog didžiausia dalis apklaustųjų (100 %) nurodė, kad socialinių kontaktų stoka, negebėjimas spręsti kylančių bendravimo sunkumų ir, kad socialinių įgūdžių trūkumus lemia negalės charakteristikos yra pagrindiniai kalbos pragmatikos požymiai sutrikusio intelekto atveju. Šiuos rezultatus patvirtina ir mokslinės literatūros šaltinių analizė, kurioje nurodoma, kad dėl sutrikusio intelekto vaikams būdingo menko poreikio bendrauti, negebėjimą spręsti kylančių bendravimo sunkumų būtina ugdyti šių vaikų gebėjimą bendrauti, dalyvauti grupinėje veikloje, nes tai įgalina individą kurti paveikius tarpasmeninius santykius, kai veiksmingumas pripažįstamas ne tik jo paties, bet ir kitų (Tilindienė ir kt., 2008). Tik 1 % apklaustųjų pažymėjo, jog rišliosios kalbos gebėjimai sutrikusio intelekto atveju atitinka amžiaus normas.

Logopedų išskiriami kalbos pragmatikos sutrikimo požymiai autizmo spektro sutrikimų atveju. Rezultatų analizė parodė, kad logopedai negeba tinkamai identifikuoti ir atpažinti kalbos pragmatikos sutrikimus įvairių sutrikimų atvejais. 11 paveiksle analizuojama, kaip kalbos pragmatikos sutrikimai pasireiškia autizmo atveju.

11 pav. Kalbos pragmatikos sutrikimų požymiai autizmo atveju, %

11 paveiksle pateikti duomenys iliustruoja logopedų gebėjimą atpažinti kalbos pragmatikos sutrikimus autizmo atveju. Vertinant atsakymus procentine išraiška, matyti, jog visi tyrime dalyvavę logopedai (100%) išskyrė du pagrindinius požymius: nepakankamą socialinį turimų kalbinių igūdžių vartojimą ir nepakankamą emocinę reakciją į kitų žmonių bandymus užmegzti kontaktą. Tačiau 12% logopedų mano, jog negalėjimas komunikuoti verbalinėmis ir neverbalinėmis priemonėmis yra vienas iš požymių kalbos pragmatikos sutrikimų autizmo atveju. Mokslinėje literatūroje šis požymis priskiriamas prie kalbos pragmatikos požymių. Galima daryti išvadą, kad logopedai kalbos pragmatikos sutrikimų požymius tapatina su autizmo sutrikimu, todėl ir didžioji dauguma atsakymų labiau apibūdina autizmo spektro nei kalbos pragmatikos sutrikimų identifikavimo požymius.

Apibendrinant galima teigti, kad kalbos neišsivystymo, autizmo ir intelekto sutrikimų atveju kalbos pragmatikos sutrikimai tapatinami su dominuojančiu, pirminiu sutrikimu.

Išvados

1. Mokslinės literatūros šaltinių analizė parodė, kad nėra vieno, bendrai priimtino kalbos pragmatikos apibrėžimo, nes šio sutrikimo atsiradimą lemia įvairios priežastys. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos pragmatikos gebėjimai įvairių sutrikimų atveju turi panašumų ir skirtumų. Esminis kalbos pragmatikos sutrikimo požymių skirtumas - vaiko amžių atitinkančius kalbos gebėjimai. Autizmo spektro sutrikimų atveju kalbos pragmatikos sutrikimas pasireiškia dažniausiai.
2. Atlikus anketinę apklausą, paaiškėjo, kad logopedų pasirengimas apibrėžti kalbos pragmatikos sutrikimus, išskirti pagrindinius požymius bei vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus, nėra pakankamas. Logopedai skirtingai supranta kalbos pragmatikos sutrikimų sampratą. Sutrikimą apibrėžia kaip bendravimo, kalbos vartojimo sunkumus, socialinių įgūdžių stoką ar sunkumus perduodant mintis kitam asmeniui. Paaiškėjo, kad kalbos pragmatikos sutrikimų atveju, vaikai patiria emocijų bei elgesio sunkumų, stebimi kalbos sutrikimų požymiai, nepakankamai išlavėjusi motorika, stebima motyvacijos stoka.
3. Kalbos pragmatikos sutrikimų gebėjimų vertinimas yra apsunkintas dėl daugelio veiksnių: vertinimo instrumentų Lietuvoje nebuvimo, gerosios patirties sklaidos trūkumo. Patiriami sunkumai ir iššūkiai yra susiję ir su menkomis logopedo teorinėmis žiniomis ir patirtimi bei informacijos apie kalbos pragmatikos gebėjimų vertinimą trūkumu. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad logopedai, vertindami kalbos pragmatikos gebėjimus, pildo kalbos korteles.
4. Apibendrinus tyrimo rezultatus, galima teigti, kad tyrime dalyvavę logopedai kalbos pragmatikos sutrikimų požymius tapatina su kitais kalbos sutrikimais (kalbos neišsivystymu, specifiniu kalbos raidos sutrikimu). Tai parodo, kad šalies logopedams yra sudėtinga identifikuoti ir atpažinti kalbos pragmatikos sutrikimų požymius įvairių sutrikimų atveju. Logopedų nuomone, svarbiausi kalbos pragmatikos požymiai kalbos neišsivystymo atveju yra ryškūs kalbos gramatinės sandaros netikslumai, garsų tarimo trūkumai / sutrikimai, tarimo, foneminės analizės trūkumai bei kalboje vyraujantys agramatizmai. Intelektinio sutrikimo atveju, socialinių įgūdžių trūkumus lemia negalės charakteristikos.

Literatūra

1. Adams, T. L. (2005). A Paradigm for Portfolio Assessment in Pre-service Education. *Education*, Vol. 115 (4), p. 568-570. Londonas.
2. Anderson, S., R., Jablonsky, A., Thomeer, L. (2007). *Self – Help Skills for People with Autism*. Oksfordas.
3. Bates, E. (1974). Acquisition of pragmatic competence. *Journal of Child Language*, 1, p. 277-81. Oksfordas.
4. Becker, J. A. (1990). *Processes in the acquisition of pragmatic confidence*. Nebraska.
5. Berko, R. M., Wolvin, A. D. (1989). *Communicating: Social and career focus*. Bostonas.
6. Bishop, D. (2003). *The Children's Communication Checklist*. Volume 2. Londonas.
7. Carrow-Woolfolk, E. (1999). *CASL: Comprehensive Assessment of Spoken Language*. Circle Pines. Oksfordas.
8. Cummings, L. (2014). *Pragmatic Disorders. Perspectives in Pragmatics Philosophy & Psychology* 3. Londonas.
9. Dewart, H., Summers, S. (1995). *The Pragmatics Profile of Everyday Communication Skills in Children. Manual*. Londonas.
10. Ernst, P. (2002). *Pragmalinguistik: Grundlagen, Anwendungen, Probleme*. Berlynas.
11. Gallagher, M. (1991). Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems. *Electoral Studies* 10, (1), p. 33–51. Londonas.
12. Garšvienė, A. (1996). *Žymiai bei vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų bendravimo ir kalbos ugdymas*. Šiauliai.
13. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1998). *Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai*. Šiauliai.
14. Garšvienė, A., Neverdauskaitė, V. (2008). Vidutiniškai ir žymiai sutrikusio intelekto vaikų bendravimo gebėjimų ugdymas alternatyviaja komunikacija. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (18), p. 85-90. Šiauliai.
15. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija. Vadovėlis specialiosios pedagogikos fakultetų studentams*. Kaunas.
16. Garšvienė, A., Bielskienė, Ž. (2003). Neišplėtotos kalbos mokinių bendravimo įgūdžiai. *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo ir gyvenimo kokybė*. Šiauliai.
17. Gevorgianienė, V. (1999). *Vidutiniškai sutrikusio intelekto ugdytinių bendravimo gebėjimų ugdymas* (Nepublikuota daktaro disertacija), Šiaulių universitetas, 1999). Šiauliai.

18. Golinkoff, R., M. (Ed.) (1983). *The transition from pre-linguistic to linguistic communication*. Oksfordo universitetas.
19. Gresham, F., M., Sugai, G., Horner, R., H. (2001). *Interpreting Outcomes of Social Skills Training with High Incidence Disabilities*. *Teaching exceptional children*, 67, p. 331–344. Nebraska.
20. Gružaitė, V., Ivoškuvienė, R. (2000). Sulėtėjusi kalbos raida ir kalbos neišsivystymas. *Specialusis ugdymas*, 3, p. 101-106. Šiauliai.
21. Gudonienė, V. (1998). *Įvadas į masinės komunikacijos teorijas*. Vilnius.
22. Hallahan, D., P., Kauffman, J., M. (2003). *Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius.
23. Harting, A. (2007). *Höflichkeit in deutschen und japanischen Bitten: ein Forschungsüberblick*. Berlynas.
24. Hilbig, I., (2009). Lietuvių ir anglų prašymų strategijos ir mandagumas. *Lietuvių kalba*, 3, p. 1–18. Vilnius.
25. Ivoškuvienė, R., Balčiūnaitė, J. (2002). *Autistiškų vaikų ugdymas. Mokomoji knyga*. Šiauliai.
26. Ivoškuvienė, R., Mamonienė, Z., Pečiulienė, O. ir kt. (2002). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų neišplėtotos kalbos ugdymas*. Šiauliai.
27. Jurevičienė, M. (2012). *Vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų socialinių įgūdžių ugdymo strategijos* (Nepublikuota daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2012). Šiauliai.
28. Jurevičienė, M., Kaffemanienė, I. (2009a). Vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų socialinių įgūdžių struktūra ir raiškos ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1 (22), p. 92– 102. Šiauliai.
29. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai.
30. Kaffemanienė, I., Čegytė, D. (2006). Vidutiniškai ir žymiai sutrikusio intelekto vaikų bendravimo gebėjimų ugdymas. *Specialusis ugdymas*, 2 (15), p. 109 – 121. Šiauliai.
31. Klin, A., Pauls, D., Schultz, R., Volkmar, F. (2005). Three diagnostic approaches to Asperger syndrome: implications for research. *Autism spectrum Disorder*, 35(2), p. 221– 34. Oksfordas.
32. Lietuvos logopedų asociacija. (2015). *Vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimas, sutrikimų diferencijavimas ir identifikavimas. Metodinė priemonė*. (Sud. Kairienė, D. Recenzentė Ivoškuvienė, R.). Šiauliai.

33. Maurice, C., Green, G., Foxx, R., M. (2001). *Making a Difference: Intervention for Autism*. Baltmorė.
34. Mctear, M., F., Conti - Ramsden, G. (1992). *Pragmatic Disability in Children*. Londonas.
35. Mikulėnaitė, L., Ulevičiūtė R. (2005). *Ankstyvojo amžiaus vaikų autizmas*. Vilnius.
36. Morkevičius, V., Telešienė, A., Žvaliauskas, G. (2008). Pavyzdinis metodologinis mokomasis studijų paketas. *Kompiuterizuota kokybinių duomenų analizė* http://www.lidata.eu/files/mokymai/NVivo/KKDA_20080914_esf%27ui.pdf (žiūrėta 2017-04-18). Kaunas.
37. Norbury, C., F., Nash, M., Baird, G., Bishop, D., V. (2004). Using a parental checklist to identify diagnostic groups in children with communication impairment: a validation of the Children's Communication Checklist-2. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 39, p. 345 - 364. Londonas.
38. O'Neill, D. (2002). *Language Use Inventory for Young Children: An Assessment of Pragmatic Language Development*. Kanada.
39. O'Sullivan, T., Martley, J., Saunders, D., Montgomery, M., Fiske, J. (1994). *Key concepts in communication and cultural studies*. Londonas.
40. Phelps-Terasaki, D., Phelps-Gunn, T. (1992). *Test of Pragmatic Language: Examiner's Manual*. Londonas.
41. Rapin, I., Allen, D. (1983). Developmental language disorders: nosologic considerations. *Neuropsychol Lang Read Spelling*, 5, p. 155–184. Kanada.
42. Rees, N., S. (1978). Pragmatics of Language: Application to normal and disordered language development. *Bases of Language Intervention*. Oksfordas.
43. Robson, C. (1993). *Real World Research. A Resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers*. Nebraska.
44. Rosengren, K., E. (2000). *Communication*. Londonas.
45. Sicile – Kira, Ch. (2004). *Autism Spectrum Disorders. The Complete Guide to Understanding Autism, Asperger Syndrome, Pervasive Developmental Disorder and Other ASD's*. Nebraskos universitetas.
46. Siegel, B. (2003). *Children helping with autism learn*. Treatment approaches for parents and professionals. Oksfordas.
47. Sperber, D., Wilson, D. (1986) *Relevance: Communication and Cognition*. Oksfordas.
48. Tilindienė, I., Gaižauskienė, A., Valantinienė, I., Kavaliauskas, S. (2008). VI-X klasių nežymiai sutrikusio intelekto mokinių socialinių įgūdžių palyginimas ugdymo įstaigos aspektu. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 4 (71), p. 111-118. Kaunas.

49. Tubbs, S., L., Moss, S., (1991). *Human communication*. Kanada.
50. Valackienė, A., Mikėnė, S. (2008). *Sociologinis tyrimas. Metodologija ir atlikimo metodika*. Kaunas.

**SPEECH AND LANGUAGE THERAPISTS' PREPARATION TO IDENTIFY
PRAGMATICAL LANGUAGE DISORDERS IN PRE-SCHOOL AGE CHILDREN**

The Bachelor Theses

Summary

Bachelor's thesis topic, speech therapists identify readiness of preschool children's language pragmatics skills.

Bachelor thesis analyzes children's language pragmatics disorders definitions, causes, symptoms, their expression of different disorders (common and differential features). For the purposes of the questionnaire method disclosed speech therapist's readiness to define pragmatics of language disorder, distinguishing features and evaluate the pragmatics of language skills. Analyzing speech therapist's readiness to distinguish and differentiate pragmatics of language disorder signs of other problems, namely speech underdevelopment, intelligence and autism spectrum case are identified and speech therapists experienced challenges in terms of pre-school age children pragmatics of language skills.

The study, which was conducted in 2017. March - April, 86 countries participated in the speech therapist. with experience in assessing preschool pragmatics of language disorders in children.

The main conclusions of the research: scientific literature analysis has shown that there is no single, generally accepted definition of language pragmatics, because the fault occurred due to various reasons. Preschool children's language skills pragmatics of various disorders have similarities and differences. Basic language pragmatics and other speech disorders differential difference can be regarded as age-appropriate language skills. The questionnaire survey showed that the preparation for speech therapists define pragmatics of language problems, isolate and evaluate key features of pragmatics of language skills is not sufficient. Speech therapists have a different understanding of language pragmatics problems concept. The fault is defined as a communication, the use of language difficulties, lack of social skills or difficulties in transferring the idea to another person. Summarizing the results, it can be said that the study participated in the pragmatics of speech therapist's speech disorders signs equate with other language disorders (autism, speech underdevelopment, specific language impairments). This shows that the country speech therapists are difficult to identify and recognize the pragmatics of language impairment in a variety of disorders. The investigation showed that the pragmatics of language disorders skills assessment is difficult due to many factors: the lack of assessment instruments in Lithuania, the lack of good practices. Their concerns and challenges are due to poorly speech therapists including cost recovery and theoretical experience and information about the pragmatics of language skills assessment disadvantage.

Keywords: pragmatics of language skills, language pragmatics skills identification, assessment.

PRIEDAI

Gerbiami logopedai,

Šio tyrimo tikslas - atskleisti logopedų pasirengimą identifikuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos pragmatikos sutrikimus.

Svarbi jūsų nuomonė apie kalbos pragmatikos sutrikimų atpažinimą ir įvertinimą.

Anketa yra anoniminė. Visi atsakymai bus panaudoti mokslinio darbo tikslais, rašant baigiamąjį bakalauro darbą tema *Logopedų pasirengimas identifikuoti ikimokyklinio amžiaus vaikų kalbos pragmatikos sutrikimus*.

Tyrimą atlieka Šiaulių universiteto specialiosios pedagogikos ir logopedijos studijų IV kurso studentė Laura Kantanavičiūtė – Kuliešienė.

Kilus klausimams, kreiptis l.kantanaviciute@gmail.com

Pažymėkite jums tinkantį variantą x.

Demografiniai duomenys		
Jūsų kvalifikacija:	Jūsų darbo stažas:	Įstaiga, kurioje dirbate:
Logopedas	iki 10 metų	Ikimokyklinio ugdymo įstaiga
Vyresnysis logopedas	11-20 metų	Mokyklinio ugdymo įstaiga
Logopedas metodininkas	21 – 30 metų	Sveikatos priežiūros įstaiga
Logopedas ekspertas	31 metai ir daugiau	Privati įstaiga
		Kita

I. LOGOPEDŲ ŽINIOS, PASIRENGIMAS IR KALBOS PRAGMATIKOS GEBĖJIMŲ VERTINIMAS

1. Ar savo praktikoje turėjote vaikų, turinčių kalbos pragmatikos sutrikimų? Jei taip, kokio amžiaus buvo vaikai?

.....

2. Kaip Jūs apibrėžtumėt kalbos pragmatikos sutrikimus? Remkitės savo patirtimi ir subjektyviu supratimu.

.....

3. Kalbos pragmatikos sutrikimai gali būti stebimi:

Kalbos neišsivystymo atveju
 Autizmo atveju
 Fonologinių kalbos sutrikimų atveju
 Fonetinių kalbėjimo sutrikimų atveju
 Mikčiojimo atveju
 Specifinių kalbos sutrikimų atveju (esant intelekto, regos, klausos sutrikimams)
 Kita

4. Jūsų žinios ir pasirengimas dirbti su kalbos pragmatikos sutrikimų turinčiais vaikais (pažymėkite jums tinkantį variantą nuo 1 iki 10, kur 1 atitinka neigiamą įvertinimą, o 10 – puikiai).

Žinios ir pasirengimas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Pakanka žinių apie kalbos pragmatikos sutrikimus.										
Turiu galimybę konsultuotis su didesnę kalbos pragmatikos sutrikimų įveikimo patirtį turinčiais logopedais										
Pakanka kvalifikacijos kėlimo / tobulinimo renginių kalbos pragmatikos sutrikimų tema.										
Žinau kalbos pragmatikos sutrikimų požymius.										
Gebu identifikuoti, atpažinti kalbos pragmatikos sutrikimus.										
Kalbos pragmatikos sutrikimų sąvoka man yra žinoma.										
Kalbos pragmatikos sutrikimais pasižymi visi asmenys, turintys kalbos, kalbėjimo, komunikacijos sutrikimų.										
Praktikoje dažnai susiduriu su asmenimis, turinčiais kalbos pragmatikos sutrikimų.										
Kalbos pragmatikos sutrikimų turintys asmenys patiria ne tik bendravimo sunkumų.										
Šie sutrikimai dažniausiai išryškėja ankstyvajame / ikimokykliniame amžiuje.										
Šie sutrikimai dažniausiai išryškėja vaikui pradėjus lankyti mokyklą.										
Nekyla sunkumų organizuojant darbą su asmenimis, turinčiais kalbos pragmatikos sutrikimų.										
Gebu parinkti tinkamus metodus, darbo būdus dirbant su kalbos pragmatikos sutrikimų turinčiais asmenimis.										
Kita										

5. Kokie, Jūsų manymu, yra kalbos pragmatikos sutrikimų požymiai?

Požymiai		Visiškai sutinku	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
Emocijų ir elgesio sunkumai ir sutrikimai	Empatija				
	Naivumas				
	Vaikiškumas				
	Egocentriškumas				
	Sunkumai bendraujant su bendraamžiais				
	Netinkamas požiūris į vaikus ir suaugusius				
	Nesupratimas kitų žmonių ketinimų				
	Suaugusių dėmesio reikalavimas				
	Nepakankama savivertė				
Kalbos sutrikimai	Sulėtėjusi kalbos raida				
	Skurdus žodynas				
	Suvokimo problemos				
	Gali turėti kalbos sklandumo sutrikimų				
	Nepakankama minčių raiška				
	Netinkamas laiko sąvokų naudojimas				
	Kartais atrodo, kad negirdi				
	Negeba inicijuoti pokalbio				
	Kalba vien apie savo interesus				
	Kalba primena suaugusiojo kalbą				
	Naudoja specifines frazes				
	Painioja gimines				
	Garsų tarimo sutrikimai				
	Neišlavėjusi foneminė klausa				
	Gebėjimas palaikyti pokalbį				
	Stebimi pažinimo procesų sutrikimai				
	Neišlavėjusi smulkioji motorika				
	Būdingi girdimojo / regimojo dėmesio sutrikimai				
	Sunkumai apibendrinant ar formuluojant išvadas				
	Būdingi emocijų elgesio sutrikimai				
	Apsunkinti bendravimo gebėjimai				
	Neišlavėjusi rišlioji kalba				
	Stebimos linksnių derinimo klaidos kalboje				
	Žemi verbalinio ir neverbalinio bendravimo gebėjimai				
	Informacijos suvokimo / supratimo sunkumai				
	Perkeltinės reikšmės žodžių supratimo sunkumai				
	Trumpalaikės / ilgalaikės atminties sunkumai				
	Socialinio dalyvavimo sunkumai				
	Būdingas neadekvatus elgesys				
	Apsunkintas gebėjimas keistis informacija bendraujant				
	Sulėtėjusi kalbos raida				
	Akademinių pasiekimų veiklos				

	apribojimai				
	Pokalbio / pasakojimo sunkumai, laikantis taisyklių				
	Socialinės komunikacijos stoka įvairiuose socialiniuose kontekstuose				
Žaidimų gebėjimai	Savarankiškas žaidimas				
	Sudėtingas žaidimas grupėmis				
	Žaidžiamas vis tas pats žaidimas				
	Negebėjimas sukurti pasakojimo				
	Grubus žaidimas				
	Negeba dalintis				
Akademiniai gebėjimai	Motyvacijos trūkumas				
	Stiprioji pusė: skaičiai, kompiuteriai ir mokslas				
	Savanaudiškumas				
	Atsisakymas paklusti				
Motorikos sutrikimai	Smulkiosios motorikos sunkumai				
	Stambiosios motorikos sunkumai				

6. Pažymėkite, kaip atliekate kalbos pragmatikos sutrikimų turinčių vaikų įvertinimą:

Vaikų įvertinimas atliekamas:	Visada	Kartais	Retai	Niekada
Vaiko tėvai visada dalyvauja vertinant kalbą				
Aptariu įvertinimo rezultatus su kitais įstaigoje dirbančiais specialistais				
Pildau kalbos kortelę				
Turiu pakankamai žinių apie socialinės komunikacijos (pragmatikos) sutrikimus turinčių vaikų įvertinimą				
Turiu pakankamai žinių apie vaikų kalbos pragmatikos sutrikimų įveikimo būdus ir metodus				
Jaučiuosi kompetentinga, vertindama kalbos pragmatikos sutrikimų turinčius vaikus				
Kita				

7. Pažymėkite, kaip Jūs gaunate informacijos apie kalbos pragmatikos sutrikimus.

Informacijos įgijimo būdai	Daug sužinojau	Šiek tiek sužinojau	Neteko išmėginti
Ieškau informacijos internete			
Skaitau straipsnius laikraščiuose, žurnaluose			
Diskutuoju apie kalbos pragmatikos sutrikimų įveikimą su kolegomis			
Konsultuojuosi su kitais specialistais			
Kita			

8. Kaip vertinate savo žinias ir pasirengimą vertinti kalbos pragmatikos gebėjimus? (pažymėkite nuo skaičių nuo 1 iki 10, kur 1 atitinka – labai blogai, o 10 – puikiai):

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

II. LOGOPEDINĖ PAGALBA IR KALBOS PRAGMATIKOS POŽYMIŲ RAIŠKA SKIRTINGŲ SUTRIKIMŲ ATVEJ AIS

9. Kaip kalbos pragmatikos sutrikimai pasireiškia kalbos neišsivystymo atveju?

Pažinimo ir socialinės raidos sulėtėjimas
Regimojo suvokimo, orientavimosi erdvėje bei laike sutrikimai
Skurdus žodynas
Sunkumai bendraujant, reiškiant mintis, pasakojant įspūdžius;
Nedrąsus, tylus, neišraiškingas kalbėjimas;
Uždarumas, nepasitikėjimas savimi;
Agramatizmai;
Tarimo ir foneminės analizės trūkumai;
Garsų tarimo trūkumai / sutrikimai;
Ryškūs kalbos gramatinės sandaros netikslumai;
Praleidžiamos sakinio dalys, būdingi minties šuoliai.
Nepakankamas pažinimo funkcijų bei motorikos išlavėjimas;
Nepakankama komunikacijos įgūdžių dinamika;
Nemokėjimas išreikšti noro bendrauti, atkreipti dėmesį į save,
Nemokėjimas tinkamai paprašyti ne tik suaugusiųjų, bet ir bendraamžių;
Negebėjimas išklausyti kalbančiuosius, tinkamai įsiterpti ir pratęsti pokalbį.
Kita

.....

10. Kaip kalbos pragmatikos sutrikimai pasireiškia intelekto sutrikimo atveju?

socialinių įgūdžių trūkumai
trumpalaikė situacinė – asmeninė bendravimo forma
dominuoja bendros veiklos motyvas
menkas poreikis bendrauti
negebėjimas spręsti kylančių bendravimo sunkumų
mėgsta dalyvauti grupinėje veikloje
daug bendrauja su bendraamžiais ir kitais žmonėmis
rišliosios kalbos gebėjimai atitinka amžiaus normas
socialinių įgūdžių trūkumus lemia negalės charakteristikos
socialinių kontaktų stoka
ribotas bendravimo ratas

11. Kaip kalbos pragmatikos sutrikimai pasireiškia autizmo atveju?

Socialinės sąveikos sunkumai
Žemi verbalinio ir neverbalinio bendravimo gebėjimai;
Vaizduotės, interesų nepakankamas išlavėjimas;
Ribotos socialinės galimybės;
Kokybiniai socialinio bendravimo, komunikacijos sutrikimai;
Netinkamas socialinių - emocinių signalų supratimas;
Skurdus socialinių signalų vartojimas;
Silpna socialinių, emocinių ir komunikacijos įgūdžių integracija;
Nepakankamas socialinis turimų kalbinių įgūdžių vartojimas;

Pažeisti sugebėjimai žaisti imitacinius bei socialinius žaidimus;
 Blogas sinchroniškumas ir subtilaus sugebėjimo bendrauti trūkumas pokalbio metu;
 Nelanksti kalbos išraiška ir kūrybingumo bei fantazijos stoka mąstymo procesuose;
 Nepakankama emocinė reakcija į kitų žmonių bandymus užmegzti kontaktą;
 Nepilnavertė vaiko ar suaugusiojo kognityvinė veikla;
 Negalėdamas komunikuoti verbalinėmis ir neverbalinėmis priemonėmis;
 Nesupranta kalbos kaip bendravimo priemonės;
 Adekvatus reagavimas į kitus žmones;
 Kita

.....

12. Kokie iššūkiai ir sunkumai kyla, vertinant vaikų kalbos pragmatikos gebėjimus?

Iššūkiai ir sunkumai	Visada	Kartais	Niekada
Informacijos apie kalbos pragmatikos sutrikimus trūkumas			
Gerosios patirties sklaidos trūkumas			
Vertinimo instrumentų Lietuvoje nebuvimas			
Logopedo teorinės žinios ir patirtis apie pragmatikos sutrikimus			

Dėkoju!